

Áigi : cuonománu 7. b. 1992, dii.09.00 - 12.00 15.00 - 18.00
 cuonománu 8. b. 1992, dii.09.00 - 12.30

Báiki : Kulturviessu, Guovdageaidnu

Áirasat:

1. Olav M. Dikkanen	21. Mary Mikalsen Trollvik
2. Magnhild Mathisen	22. Nils Jernsletten .
3. Inger K. Juuso	23. Aage Pedersen
4. Johan Jernsletten	24. Ester Fjellheim
5. Ingrid Smuk Rollstad	25. Olav Andersen
6. Jon V. Aslaksen	26. Haldis Thommassen
7. Hans Guttorm	27. Inger-Ann Fosli
8. John H. Eira	28. Oddvin Storelv
9. Egil Olli	29. Ivar M. Simonsen
10. Ole H. Magga	30. Inger A. Johansen
11. Mathis M. Sara	31. Lennart Mikkelsen
12. Mikkel A. Gaup	32. Ante Eriksen
13. Alf E. Nystad	33. Ing-Lill Pavall
14. Josef Vedhugnes	34. Ella Holm Bull
15. Peder Mathisen	35. John Nordfjell
16. Svein H. Bårdsen	36. Jarle Jonassen
17. Ruth Rye Josefsen	37. Máret Guhttor
18. Mimmi Bæivi	38. Ingrid Wernberg
19. Eilif O. Larsen	39. Johan M. Sara
20. Lars Nilsen	

Virgelohpeohcamat lohkkovvojedje ja čuovvovaš áirasat ožžo virgelobi:

- nr. 8: John Henrik Eira
 nr. 14: Josef Vedhugnes
 nr. 16: Svein Henning Bårdsen
 nr. 20: Lars Nilsen
 nr. 26: Haldis Thommassen

Áirasa nr. 8 várrelahttu: Hans Skoglund manai sadjásis.
 Áirasa nr. 14 várrelahttu: Gohččojuvvon muhto ii sáhtán boahtit
 Áirasa nr. 16 várrelahttu: Leif Dunfjeld manai sadjásis.
 Áirasa nr. 20 várrelahttu: Johan Larsen manai sadjásis.
 Áirasa nr. 26 várrelahttu: Anders Oskal manai sadjásis.

Gaskaboddosaš virgelobiid ožžo čuovvovaš áirasat:

07.04.92: Áirras Nils Jernsletten oaččui virgelobi dii. 17.00 gitta čoahkkima lohppii.

07.04.92: Áirras John Nordfjell oaččui virgelobi dii. 17.00 rájes gitta čoahkkima lohppii.

Áirras Egil Olli manai sadjásis dii. 09.10

Áirras Leif Dunfjell manai sadjásis dii. 09.20

Áirras Alf Nystad manai sadjásis dii. 09.35

Áššelistu:

ÁŠŠI 13/92 ČOAHKKIMA VUOĐDUDEAPMI
- NAMMAČUORVUN, VIRGELOBIT/ GOHČČOJUUVON VÁRRELAHTUT
- GOHČČUMA JA ÁŠŠELISTTU DOHKKEHEAPMI

ÁŠŠI 14/92 SD.DIEĐ NR. 28 (1991-92) NANA BISSOVAŠ BOAZODOALLU

ÁŠŠI 15/92 EEO-ŠIEHTADUS - GULASKUDDANCEALKÁMUŠ

ÁŠŠI 13/92 ČOAHKKIMA VUOĐDUDEAPMI

Čoahkkinjođihangoddi Mimmi Bæivi bokte rabai čoahkkima.

a) Gohččuma dohkkeheapmi.

Mearrádus: Gohččun 24.03.1992 ovttajienalaččat dohkkehuvvon.

b) Áššelisttu dohkkeheapmi:

Čoahkkinjođihangoddi evttohii guokte ođđa ášši áššelistui:

ÁŠŠI 14/92 VÁLGAČILGEHUS - VÁRRELAHTU DOHKKEHEAPMI VÁLGAKRETSII
5, PORSÁNGU

ÁŠŠI 17/92 ATOMANUOSKKIDEAMI VÁRRA DAVVIGUOVLLUIN.

ÁŠŠI 14/92 JA 15/92 GOHČČUMIS RIEVDADUVVOJIT' ÁŠŠIN 15/92
JA 16/92

Mearrádus: Áššelistu mii čuovui gohččuma ja mas ledje mielde čoahkkinjođihangotti lassiaššit ja rievdadusat mearriduvvui ovttajienalaččat.

ÁŠŠI 14/92 ODDA VÁLGAČILGEHUS - VÁRREÁIRASA DOHKKEHEAPMI
VÁLGAKREATSA 5, PORŠÁNGU

I ÁŠŠEBÁHPIRAT

- Kopia reivves beaiváduvvon 11.03.92 válgakreatsa 5 kreatsasámeválgastivrras, Poršángu Peder Eikvikii - dieđáhus ahte lea válljejuvvon Sámediggái
- Válgakreatsa 5 kreatsasámeválgastivrra čoahkkingirji - čoahkkin 10.03.1992
- Reive 11.12.91 Sámedikkis válgakreatsa 5 kreatsasámeválgastivrii, Poršángu

II ÁRVALUS

Sámediggeváлга 1989 - fápmuduslávdegotti árvalus ahte dohkkehit várrelahtu Peder Eikvik fápmudusa:

Sámedikki čoahkkimis skábmamánu 26. - 28. b. 1991 áššis 39/91 dahkkui Sámelága § 2 - 9 vuođul (vrd. válganjuolggadusaid § 75) čuovvovaš mearrádus:

Máddjá R. Nilljut luvvejuvvo Sámedikki várrelahttovuođas loahppa áigodahkii. Válgaboáđus čilgejuvvo ođđasit válgakreatsas 5, Poršángu, válljen dihte várrelahtu Máddjá R. Nilljuthii.

Reivves 11.12.91 mearridii Sámediggi válganjuolggadusaid § 74 vuođul válgakreatsa 5 kreatsasámeválgastivrra, čilget válgabohtosa ođđasit válljen dihte várrelahtu Máddjá R. Nilljuthii.

Válgakreatsa 5 kreatsasámeválgastivra, Poršángu, lea čoahkkimis 10.03.92 válljen Peder Eikvik, Davvisiida várrelahtun Máddjá R. Nilljuthii (vrd. válganjuolggadusaid § 52).

Fápmuduslávdegoddi guorrasa dasa ja árvala ahte Sámediggi dahká čuovvovaš mearrádusa:

"Várrelahtu Peder Eikvik fápmudus, válgakreatsa 5, Poršángu, dohkkehuvvo, ja várrelahttu Peder Eikvik váldá saji".

III LOAHPALAŠ MEARRÁDUS

Fápmuduslávdegotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

ÁŠŠI 15/92 SD.DIEĐ. NR 28 (1991-92) NANA BISSOVAŠ BOAZODOALLU

I ÁŠŠEBÁHPIRAT

- Sd.dieđ. nr. 28 (1991-92) Nana bissovaš boazodoallu, oktan mieldečállošiiin beaiv. 07.02.92 Eanandoallodepartemeanttas
- Fløtten lávdegotti árvalus "Nuppástuhttin Sis-Finnmárkkus", FFD: 3/92.
- Boazodoallošiehtadus ođđajagimánu 1. b. 1992 - juovlamánu 31. b. 1993, 1. šiehtadusjahki
- Čoahkkingirjeoassi ášši 24/90 Boazodoalu dilli
- Boazodoalloláhka geassemánu 9. b. 1978.

II ÁRVALUS

Ealáhusáššiid váldolávdegoddi ovddidii čuovvovaš árvalusa Sámediggái áššeovddideaddji Jarle Jonassen bokte:

1 ÁLGU

Sámediggi lea duhtavaš go Ráđđehus lea ovdanbidjan Stuorra-diggedieđáhusa boazodoalu birra, Sd. dieđ. nr. 28 (1991-92) Nana, bissovaš boazodoallu, nugo sihke Sámediggi ja Stuorra-diggi leat bivdán. Sámediggi lea maiddái duhtavaš dasa go dieđáhus bidjá stuorra deattu guorahallat boazodoalu viiddis servodatlaš oktavuoaš. Sámeapolitihkkálaš, biirepolitihkkálaš, biraspolitihkkálaš, ovttadássásašvuoašapolitihkkálaš ja kulturpolitihkkálaš oktavuoašat ráhkadit justa dan rápma mii addá ságastallami rivttes perspektiivva.

Ráđđehus lea váldán vuhtii daid deháleapmos ákkáid mat leat leamaš boazodoallopolitihka vuostá guhkkit áiggi, namalassii ahte ealáhus lea oidnojuvvon ja gieđahallon sierra eará sámi servodaga ektui. Dál biddjo viehka stuorra deaddu geahččat oktavuoaš boazodoalu, eará ealáhusaid ja muđui servodaga gaska sámi servodagas. Dát lea dárbašlaš jos galgá gávdnat boahtteáiggi sámi boazodollui, mii addá ealáhuslaš sihkkarvuoaš daidda geat dainna barget, doalaha ekologálaš heivehallama ja ovttastahtta ealáhusa lunddolaš láhkái eará servodahkii.

Áššebábir čilge otnáš dili muhtun muddui dárkilit ja váikko dátavuođđu ii leatge nu ollislaš nu mo livčče lean sávahahtti buot čuoggáin. Dieđáhusa diličilgehus lea juo guhkkás dohkálaš vuođđun dahkat čoahkkáigeasu ollu guovddáš gažaldagain mat mearridit ealáhusa boahtteáiggi ja nu maiddái stuorra oasi riikka sámi kultuvrra boahtteáiggis. Dieđáhus deattuha daid buncaraggáid duođalášvuođa masa muhtun oassi ealáhusas lea gártan. Ráđđehus lea geahččalan muhtun muddui garrasit ieškritihkkalaččat čađamannat dan boazodoallopolitihka mii lea fievrriduvvon daid manimuš jagiid. Maiddái dát lea positiivaláš bealli dán dieđáhusas.

Dieđáhusas váilot guokte dehálaš čuoggá maid ferte dárkileabbot geahčadit

- vuđoleabbot guorahallat sosialaláš ja kultuvraláš beliid sámi servodagas ja fágalaččat árvvoštallat dáid diliid. Sámi Sosiálabargiid searvi lea čujuhan ollu čuoggáid mat váilot maid berre árvvoštallat dárkileabbot.
- árvvoštallat mo boazodoalu iežas orgánat, erenoamážit orohatstivrrat, oaneheabboš áiggis duođái sáhttet doaimmahit daid barguid mat daidda leat jurddašuvvon.

Sámediggi lea ovttamielas Ráđđehusain ahte boazodoallopolitihka váldohástalus boahtevaš jagiin livčče, ahte oazžut viidát guorrasit daidda mihttomeriide mat fertejit biddjot ja daidda doaimmaide mat fertejit biddjot johtui jos galgá ovddidit boazodoalloealáhusa eallingievra ja gánnáhahtti ealáhussan ja seammás suodjalit servodatlaš beliid. Dán oktavuođas lea dehálaš deattuhit man guovddáš sadji boazodoalus lea kultuvrra, giela ja servodateallima hárrái nugo maiddái dieđáhusasge deattuhuvvo.

Sámediggi lea mearrádusas bokte guovvamánus 1990:s áššis 24/90, boazodoalu dilli birra buktán ovdan prinsihppaláš oainnu boahtevaš ealáhushálddašeapmái. Oainnut ja prinsihpat maid Stuorradiggedieđáhus buktá ovdan lea stuorrát seamma sullasasaččat go Sámedikkige árvvoštallamat dalle.

Sámediggi áigu čuovvovaččas guorahallat oanehaččat daid mihttomeriid mat leat hábmejuvvon stuorradiggedieđáhusas, ja dan manná árvvoštallat váikkuhangaskaomiid maid fertejit bidjat mihttomeriid juksan dihte.

2 BOAZODOALLOPOLITIHKA MIHTTOMEARIT

2.1 Bajit dási mihttomearit

Ahte sámi boazodoallu gehččojuvvo daid oppalaš sámeapolitihkkálaš mihttomeriid oktavuođas, lea riehta ja dehálaš. Dát lea bures vuodustuvvon dieđáhusa kap. 9.1 gos oktavuohta gaskal sámi kultuvrra ja boazodoalloealáhusa, dego áidna erenoamáš sámi ealáhus lea čilgejuvvon. Lassin dan dedđui mii lea biddjon dieđáhusas, áigu Sámediggi čujuhit bargojoavkku árvalussii, mii čielggadii doaimmaid mo vuostá bargat barggolašvuođa váikkuhusaid mat bohtet boazodoalu nuppástuhttimis, nu gohčoduvvon (Fløtten-lávdegoddi), kap. 3.4 "Boazodoallu oassin sámi kultuvrras". Sámediggi lea viehka duhtavaš go Ráđđehus čielgasit bidjá boazodoallopoltihka oppalaš sámeapolitihkkálaš rámmii. Lea Norgga nášuvdnalaš ovddasvástádus ahte daid nášuvdnalaš ja riikkaidgaskasaš lánka-addima rápmaid bokte (vuođđolánka, ILOkonvenšuvdna, FN-konvendšuvdna) bidjá (1) nannet sámi barggolašvuođa, ássama ja kultuvrra materialistalaš vuođu, (2) nannet sámiid iešmearrideami.

Ahte boazodoalus lea maiddái oppalaš servodatlaš mearkkašupmi badjel sámevuođa ja sámeapolitihka, lea čielggas. Sámediggi lea ovttamielas dasa ahte biirepolitihkkálaš, biraspolitihkkálaš, ovttaadássašvuođapolitihkkálaš ja giergguslašvuođa bealit leat dehálaččat ealáhusas. Sámediggi oaivvilda dasto ahte dáid mihttomeriid sáhtta ovttastahttit sámeapolitihkkálaš mihttomeriiguin ja ahte dás eai leat makkárge vuostálagaidvuođat. Buvttes ealáhuspolitihkkalaš mihttomearit fertejit biddjot dáid bajit dási rápmaide.

2.2 Ealáhuspolitihkkálaš mihttomearit

Sámediggi doarju dan váldomihttomeari maid Ráđđehus meroštallá boazodoallopoltihkkii:

- *ovdánahttit boazodoalu nana bissovaš ealáhussan, sihke ekologálaččat ja ekonomálaččat (gč. s. 90)*

Duoba nana, bissovaš mearkkaša dán oktavuođas:

- *ovdáneapmi mii duhtada otná dárbbuid almmá billistit boahhtevaš buolvvaid vejolašvuođaid (seamma sajis)*

Sámediggi lea ieš ovdal bivdán ahte "doarjjaortnegat ja váikkuhangaskaoamit rievdaduvvojit dainna ulbmiliin ahte oážžut ekologálaš ja ekonomálaš doaimma (áššis 24/90 čk. 7)

Lassin galgá ealáhusas leat kulturmihttomearri, dienasmihttomearri, produkšuvdnamihttomearri ja juohkkima mihttomearri.

Dienasmihttomearri lea dieđáhusas (s. 91) meroštallon ahte:

- *Ealáhus fertte addit dohkkálaš dienasvejolašvuodaid, nu ahte doallit sáhttet sihkkarastit dohkkálaš dienas- ja veaju buoredan dili*

ja produkšuvdnamihttomeari ahte

- *Produkšuvnnas fertte leat kvalitehta mii lea heivehuvvovon márkanvejolašvuodaide ja daid gáibádusaide maid márkanat gáibidit.*

Sámediggi guorrasa daidda mihttomeriide ja árvvoštallamiidda main lea oktavuoha gaskal ekologálaš ja ekonomálaš dili.

Lassin áigu Sámediggi deattuhit man dehálaš lea kulturmihttomearri ja juohkkáseami mihttomearri boahttevaš boazodoallopolitihka barggu hápmema oktavuodas.

Kulturmihttomearri fertte huksejuvvot dasa man sajis ja makkár mearkkašupmi ealáhusas lea doalahit ja ovdánahttit sámi kultuvrra mii bajábealde lea hábmejuvvon. Sihke gielas, bargoneavvuin, biktasiin, bargoteknikkas, sosialaláš normmain ja gaskavuodain gávdnojit árvvut mat boazoealáhusas doibmet buorebot go mánga ođđa beali mat dávjá kritihka haga fievrriduvvojit ealáhussii.

Juohkkinmihttomearri mearkkaša ahte ealáhusa iežas resurššat (gč. dieđáhusa čg. 5.1.3 ja 5.1.4) ja eará buorit fas nuppi bealde ja man ollu barggu bidjat ja noađit fas nuppi bealde ferttejit juhkkot dássideabbot doallo-ovttatagain/doalliin go mii dahkko otne (siskáldas juohkin). Boazodoalu dássidahttin earáiguin (erenomážit eanadoaluin) mii guoská sierralágan doarjjavugiid ja ealáhusa eará servodat viggamušaide, addet vuođu ohealit buoret dássedeattu boazoealáhusas eará ealáhusaid ektui (olguldas juohkin).

2.3 Mihttomeriid vuoruheapmi

Konkrehtalaš ealáhuspolitihkkálaš mihttomearit berrejit vuoruhuvvot váldomihttomeari ektui nu ahte boazodoallu ovdánahtto ekologálaččat ja ekonomálaččat ealáhussan mas leat eallinvejolašvuodát olles boazodoalloguovllus.

Sámediggi áigu deattuhit daid ealáhusa stuorra erohusaid go jurddašit guohtoneatnamiid, produktivitehta ja gánnáhahttivuođa. Mihttomearrestrukturuvrras maid stuorradiggedieđáhus hápmes lea heittotvuoha go geahččala menddo ollu dábálažžan dahkat dan dili, mii ealáhusas lea, daid váttisvuodaid vuođu mat muhtun oasis Finnmárrkus leat. Lea stuorra hástalus Ráđđehussii, mihttomearaláš váikkuhangaskaomiid geavaheami oktavuodas, sirret váikkuhangaskaomiid geavaheami guovlulaččat, ii dušše daid váldomihttomeriid ektui mat dás leat hábmejuvvon, muhto maidái sierralágan hástalusaid ektui mat iešguđetlágan osiin leat ealáhusas.

3 BOAZODOALLO POLITIHKA VÁIKKUHANGASKAOAMIT

Sámediggi lea guhkás ovttaoaivilis daid váldostrategiijaid hárrái maid Ráđđehus lea hápmen juksan dihte mihttomeriid. Lassin lea positiivalaš go Ráđđehus rievdadusprográmma bokte áigu geahččalit nannet infrastuktuvrra daid guovlluin maidda nuppástuhttin erenoamážit guoská. Lea goittotge dárbbášlaš guorahallat daid evttohuvvon váikkuhangaskaomiid veaháš lagabui.

3.1 Boazodoalloláhka

Sámediggi lea ovttaoaivilis ahte 1978 boazodoalloláhka ferte ođasmahttot ollu čuoggáid hárrái ja áigu gieđahaladettiin dan dieđihuvvon láchkaproposišuvnna boahit ruovttoluotta daid konkrehtalaš rievdadusevttohusaide ollislaččat. Dieđáhusa evttohusaid ektui lea lunddolaš addit muhtun mearkkašumiid.

3.1.1 Boazodoalu vuoigatvuođat ja arealat/guohtoneatnamat

Sámediggi lea duhtavaš dainna go stuorradiggedieđáhus deattuha dan ovddasvástádusa mii stáhtas lea sihkkarastit boazodoalu riektivuođu sámi ealáhussan. Boazodoallu lea juo massán ollu guohtoneatnamiid ja boazoguohtonareálat leat garra olgguldas beroštumiid guovdu mat váldet eambo ja eambo eatnamiid dahje dahket ahte guohtoneatnamat šaddet váddása duohkái dahje váttisin geavahit. Ealáhussii alccesis ja eiseváldiide lea dehálaš sihkkarastit daid eatnamiid mat ealáhusas leat. Dát ferte boahit ovdan boazodoallolága ođasmahttima oktavuođas dan bokte ahte nannoseabbot láchkii čatnat guohtoneatnamiid geavahan vuoigatvuođa.

Boazodoalu areálaid ferte buorebot sihkkarastit eará geavaheami ektui mat veadjemeahttumin dahket boazodoalu dahje stuorrát hehttejit ulbmálaš doaimma. Ii galgga leat vejolaš rievdadit boazodoalu areálaid geavaheami almmá ahte dan lea Sámediggi vuos vuđolaččat gieđahallan.

Arealaid oktavuođas lea áibbas dehálaš deattuhit makkár ovdamunit leat das go ealáhus geavaha ođasmahttin vejolaš resurššaid mas ii leat stuorra molsaeaktolaš geavahanárvu. Dalle go boazodoallu šaddá gilvalit eará areála geavaheaddjiin lea dehálaš doallat muittus dáid beliid lassin sámpolitiikkálaš ákkaide.

Dát eahpitkeahtá veahkehivčče nannet ealáhusa árvvu nu ahte ii dušše livčče dovdomearkan sámi iešvuhtii. Sámediggi bidjá deattu ahte dát bealit ealáhusas atnojit dehálažžan resurša- ja arealaid oktavuođas. Dát berre čielgasit boahit oidnosii lahkarievdadusaid ovdabarggus vuoi riektigáhttema dárbu dohkkehuvvo viidábot.

Lassin ferte čilget mo geavakeahtes areálaid sáhtta váldit atnui boazodoalu ulbmiliidda. Boazodoalodieđáhus hilgu dán vejolašvuođa, riektidilálašvuođa oktavuođaid geažil.

Ii oro leamen dohkkálaš vuosteágga dasa ahte konkrehtalaččat čielggadit makkár vejolašvuođat sáhtašivčče leat ja makkár hehttehusat gávdnojit jos dán galgá oažžut doaibmat. Boazodoallu lea várrá dat áidna ealáhus riikkas mii álgovuđolaččat lea juo geográfálaččat ráddjejuvvon. Dás lea historjálaš diliin gažaldat dan áiggi rájes goas stáhta eiseváldit eanemusat barge ráddjet sámi kultuvrra geavaheami.

3.1.2 Ovttadássásašvuohta

Dieđihuvvon lánkarievdadus evttohusat guoskahit maiddáai dárbbu sihkkarastit nissoniid dili boazodoalus. Goittotge lea ágga eahpidit leago evttohuvvon rievdadusat doarvái.

Sámediggi áigu bivdit ahte boazodoaloláhka galgá rievdaduvvot nu ahte nissonolmmoš oažžu iežas vuoigatvuođalaš vuoigatvuođaid ealáhusas. Sámi nissonat galget sáhttit leat mielde ealáhusas sihke politihkkálaččat, kultuvralaččat ja ekonomálaččat.

3.2 Boazodoallošiehtadus

Boazodoallošiehtadusa šiehtadallan oasálaččat leat otne stáhta ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvi (NRL). Sámediggi bidjá deattu ahte buohkat ealáhusas fertejit guorrasit daidda doaimmaide mat evttohuvojit. Buohkain geat leat ealáhusas berre leat vejolašvuođa váikkuhit ovdáneapmái seamma dásis ja nu oažžut lagáš oktavuođa boahttevaš politihkkii. Ráđđehus lea bealistis maiddáai buktán diehttevassii dákkáraš mihttomeari:

"Ii leat vejolaš čađahit čovdosiid maid boazoeaiggádat eai dohkket dahje main eai oainne guhkit áiggi ávkki." (s. 107)

Goittotge háliida Ráđđehus joatkit otná ortnega mii guoská šiehtadallanvuoigatvuhtii. Dasa Ráđđehus lea buktán ákkaid ahte bozodoallu lea nu smávva ealáhus ahte ii livčče nu buorre háddjet dan. Sámediggi árvvoštallá veaháš earáláhkái. Boazodoallu ii leat mihkkege uhca ealáhusaid sámi oktavuođas. Válđohástalusat maid ovddabealde ealáhus lea leat válđoáššálaččat dan guovtti stuorámuš boazodoallogielddas. Sihke barggolašvuođa ovdáneamis ja servodatovdáneamis dán guovtti gielddas lea stuorra mearkkašupmi sámi oktavuođas.

Mii goittotge doavvošeimmet ahte organisašuvdna bargu háddjejuvvo nu uhccán go vejolaš. Muhto mii fertet nuppi bealis váldit guorahallama vuollái go otne leat guokte boazodoalloorganisašuvdna main leat measta seamma ollu miellahtut. Lea dán oktavuođas dehálaš fuomášit dan go lea bohtán ođđa stuorra boazoealáhusorganisašuvdna berre maiddái dát leat čielga mearka dasa ahte muhtun boazoeaiggádat oidnet ávkálažžan go lea molsaektolaš organisašuvdna.

"Fløtten-lávdegoddi árvvoštalaš šiehtadallan vuoigatvuođa ná:

"Boazodoallošiehtadus lea šiehtadus gaskal guovtti oasálačča - Stáhta ja NRL. Bargujoavkku áddejumi mielde ferte dát rievdaduvvot. Lea lunddolaš jurddašit ahte boazodoallo-ealáhus šaddá viidábot ovddastuvvot šiehtadusain go dál."

Dáid árvvoštallamiid vuođul bivdá Sámediggi ahte Boazo Ealáhus Searvá (BES) mieđihuvvo šiehtadallanvuoigatvuohta seamma dásis NRL:ain.

3.2.1 Sierralágan doarjjaortnegat šiehtadusa bokte

Ráđđehus áigu ráhkadit sierralágan doarjagiid boazodoallošiehtadusa bokte, guovlluid ektui. Dát lea dárbbaslaš vai sáhttit buorebot heivehit boazodoallopolitihka daid sierralágan boazodoalloguovlluid doaibmadiliid ja iešvuođaid hárrái. Sámediggi áigut goittotge deattuhit dan várá mii lea das jos rievdadit ja sihkkut doarjjaortnegiid mat leat addán ollu guovlluide positiivalaš ovdáneami ealáhusas. Váikko dárbu rievdadit lea hirbmat stuoris muhtun osiin Finnmárkkus, fertejit šiehtadusa ortnegat biddjot nu ahte sihkkarastit ealáhusa bohteáiggi oppa riikkas.

3.2.2 Šiehtadusa veaju buoridan ortnegat

Sámedikkis lea fuolla nissoniid dilis daid veaju buoridan ortnegiid ektui mat leat šiehtadusas. Dieđáhusas evttohuvvo gal ahte galgá lagabuidda guorahallat daid duhtameahttunvuođaid mat gusket sadjásašortnegiid ja mánáidgárddiide. Lea seamma dehálaš geahčadit nissoniid oadjovuoigatvuođaid, juoga mii govviduvvo buncaraggán dieđáhusa kapihttalis 7.4.5. Nissoniid vuoigatvuohta ferte dássidahttot seamma dássái go albmaidge ovdagihtii penšunerema oktavuođas.

Sámediggi áigu muđui bohtit ruovttoluotta eankil jagiid šiehtadusaid sisdollui nugo eaktuduvvon dikkis galgá leat vejolašvuohta.

3.3 Hálddašadoaimmahat

Sámediggi doarju váldostrategiija mii lea dieđáhusas ahte sirdit stuorát ovddasvástádusa boazodoalliide alcceseaset báikkálaččat

áššiin main lea dahkamuš guohtunresurššain ja daid geavaheamis. Dušše jos huksejuvvo doalliid iežaset ovddasvástádusvuođa dovdui ja dan ala mo iežaset dilli lea de sáhttit lihkostuvvat sihkkarastit ealáhusa boahhteáiggi.

Sámediggi jáhká maiddái ahte lea dárbbášlaš árvoštallat hirkmat konkrehtalaččat doaimmaid oaneheabboš áigái hálddašeami ja oivahusa hárrái nu ahte sii sáhttet čoavdit iežaset doaimmaid.

Boazodoalu iežas hálddašanorgánaid nannen vealttameahttumit váldá veahá áiggi ja dan gaskkas leat muhtun dehálaš doaimmat maid ferte čoavdit.

Lea dárbbášlaš meroštallat čielgaseabbot go otna makkár doaimmat ja ovddasvástádus lea juohke hálddašeami dásis. Ollu ealáhusa váttisvuođain bohtet maiddái das go eai leat leamaš čielga njuolggadusat mo áššiid meannudit dahje lea váldán nu guhkes áiggi ráhkadit njuolggadusaid.

Sihkkarvuođa dihte áigu Sámediggi dárkilastit ahte gažaldat eará resuršahálddašeami hárrái meaddil go guohtunresurššaid ii leat áigeguovdil guorahallat ovdalگو Sámi vuoigatvuođaid lávdegoddi lea bidjan ovdan evttohusa dáid beliid birra mat leat vuoigatvuođain ja resuršahálddaseamis, ja dat resuršahálddašeapmi mii namuhuvvo čuovvovaččas lea ráddjejuvvon boazoguohtunresurššaide.

3.3.1 Sámediggi

Sámi boazodoallu lea ealáhus maid čielgaseapmosit sáhttá earuhit historjálaččat, ealáhuslaččat, juridihkkálaččat ja kultuvralaččat sierra sámi ealáhussan. Norga lea čadnon riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid bokte váldit atnui duođalaš sámi iešstivrejumi. Jos guovddáš eiseválddit menddo dárkilit stivrejit hehte dát ollislaš sámi servodaga doalaheami ja lunddolaš ovdáneami. Dás leat čiekŋalis váikkuhusat sámi servodatiesdovdui sihke ovttaskasat, sosialalaččat, ealáhuslaččat ja kultuvralaččat. Dieđáhusa evttohus ahte boazodoallopoltiikkas ferte leat čielga sámepolitiikkálaš faggi, lea danin sihke lunddolaš ja dárbbášlaš.

Riikkaid gaskasaš geatnegahtti konvenšuvnnaid mihttomeriid vuođul, nugo FN:a olmmošvuoigatvuođaid konvenšuvdna, ILO konvenšuvdna nr. 169 ja Vuodđolága § 110 a mearrádusaid mielde, ferte Sámediggi guhkkit áigge mielde váldit badjelassas daid geatnegasvuođaid ja dan politiikkálaš ovddasvástádusa ja hálddahuslaš stivrejumi maid sámi boazodoallu mielddisbukta. Storradiggi ferte rahpat vejolašvuođa dahkat daid dárbbášlaš lánkarievdadusaid maid dát gáibidit. Go Sámedikkis lea guovddáš sámepolitiikkálaš mearkkašupmi de vealttakeahtta oktii čadnojuvvojit dikki doaimmas buot sektuvrrat main lea mearkkašupmi sámi servodahkii.

Sámediggi ferte doaibmat aktiivalaččat sihke mii guoská hálddašandoaimmahakkii ja boazodoallo dieđáhusa hápmemii. Dieđáhusas lea veahá eahpečielggas mo Sámediggi eankil jagiin galgá sáhttit geavahit váikkuhanfámu boazodoallošiehtadusas. Dan guorahallamis maid diggi sáhtá dahkat, ii livčče makkárga mearkkašupmi ovdalgo manit jagi šiehtadallamiin.

Go Sámediggi galgá oazžut giehtadallami boazodoallostivrra ja orohatstivrra jahkedieđáhusaid, lea positiivalaš. Dát sihkkarastašii bissovaš ja geatnegahtti ovttasbarggu Sámedikki ja hálddašandoaimmahaga gaskka. Erenoamáš stuorra rievdadusaid otnáš dilis ii dát dagat formálalaččat, danin go Sámediggi juo dál, jos dáhttu, sáhtá giehtadallat dáid dieđáhusaid Sámelága vuodul.

Guhkkit áiggi vuollái lea čielggas ahte Sámedikki rolla boazodoalu hálddašanorgána ektui ferte ollu eambo nannejuvvot. Sámi kultuvralaš ja ealáhuslaš iešmearrideami ja ovddasvástádusa čavga čađaheapmi, gáibida ahte Sámediggi dađistaga váldá badjelosas boazodoaloealáhusa hálddašeami seamma láhkái go váldá badjelosas hálddašanoovddasvástádusa muđui sámi áššiin.

3.3.2 Boazodoallostivra

Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte boazodoallostivrras lea bajit dási ovddasvástádus kártet ja gozihit guohtoneatnamiid dili, guohtoneatnamiid geavaheami, boazologu ja eará dehálaš fáktuvrraid boazodoaloealáhusa ovddas. Nannoseabbot fápmudit hálddašanoovddasvástádusa Ráđđehusas ja departemeanttas boazodoallostivrii, ja nannoseabbo oktavuohta gaskal boazodoallostivra ja Sámedikki, leat guovddáš oasis go sirdojuvvo stuorát ovddasvástádus alces sámi servodakkii.

Eanadoalu ovddastus boazodoallostivrras ferte árvvoštallot. Otnáš ortnet muittuha menddo ollu dan áiggi goas boazodoallo politihkka lei nu ahte dušše beare bearráigehččui boazodoallu ja heivehuvvui ovttabealálaččat eanadoalu beroštumiide. Jos dáláš ortnet doalahuvvo, berre ovddastus dalle leat goappašiid beallásaš nu ahte boazodoallu šaddá ovddastuvvot eanadoalu orgánain.

Mii guoská ovddastussii boazodoallostivrras, ferte Sámediggi cuoiggodit man hirbmat botnjut lea sohkaбелиid ovddastus dán stivrras. Njuolggadus ahte galget leat uhccimus 40% guktuid sohkaбелиin lea hirbmat heajudit vuhtii váldon dán stivrras.

Guhkkit áiggi vuollái šaddá boazodoallostivra ja boazodoallohálldahus ovddastit lunddolaš ovttadagaid Sámedikki hálldašan-ápparáhtas. Sámediggi ferte oažžut válldi nammadit olles Boazodoallostivrra dahje goittotge Boazodoallostivrra eanetlogu ja stivrra jođiheaddji.

3.3.3 Guovllustivra

Stuorradiggedieđáhusas lea Sámedikki áddejumi mielde hirbmat eahpečielggas mii guoská guovllustivrra doaimmaide ja ovddasvástádussii. Dán hálldašanoasi doaimmat, ovddasvástádus, válgaortnet j.d. fertejit árvoštallot lágabuidda boazodoallolága ođasmahttima oktavuodas. Sámediggi oaivvilda ahte guovllustivra galgá leat fágalaš stivra maid boazodoalliid ieža lea välljen iežaset olbmuid gaskkas.

3.3.4 Orohatstivra

Prinsihppalaččat lea dát riehta linjá maid välljet, ahte boazoeaiggádat ieža orohatstivrraid bokte ožžot stuorát stivrevoigatvuođa siskáldas diliid badjel ja ná ožžot stuorát ovddasvástádusa doibmii ja doibmii guoskevaš váikkuhusaide. Ná sáhtá siskáldas ealáhuslaš iešstivrejumi ovddidit gos ealáhusa iežas mahtolašvuohta, máhttu ja áddejupmi ožžot saji boahttevaš ealáhusa hápmemis.

Lea goittotge veaháš váttisvuođat maid badjel fertet beassat ovdalgo dás sáhttit lihkostuvvat. Áššis 24/90 celkkii Sámediggi:

"Guovlluid hálldašanvejolašvuođat leat otne menddo heaju danin go luohttámušolmmošápparáhtas váilu sihke vuodđu boahtteáigái čujuheaddji mearrádusaide ja váilu maiddái dohkkehanvoigatvuohta ja veahkkeávdnasat dahkat mearrádusaid. Iežas hálldašeami ovddasvástádus ferte ovttastahttot dohkálaš váikkuhangaskaomiin."

Dieđáhus árvala ahte orohatstivra galgá, seammaláhkái go luohttámušolmmošlávdegoddige otne, oažžut duppal doaimma, namalassii dego hálldašanorgána ja mii ovddasta orohagaid boazoeaiggádiid. Dás sáhttet šaddat guokte beroštumi mat namuhuvvon oktavuodain sáhttet boahtit vuostálagaid ja dát sáhtá dagahit ahte orohatstivra ii nagot doaimmat. Lea vejolaš ahte dát váttisvuođat juo dál váikkuhit hirbmadit dáláš luohttámušlávdegottiid bargodillái. Sámediggi bivdá Ráđđehusa árvoštallat molsaeaktolaš čovdosiid dán čuoggás.

Ovddasvástádus guhtonresurššaid plánemis, organiseremis ja juohkkimis orohagaid mielde ráhkaduvvon guhton- ja doaimmaplánaid bokte, sáhttet šaddat bargun mat gáibidit ollu orohagain. Dát gáibida hálldahuslaš resurššaid orohagaid dásis ollu eambo mat orohagain leat otne. Orohatstivrrat fertejit oažžut resurššaid jos galget sáhttit jođihit dáid doaimmaid.

Stuorámus noađđi mii orohatstivrii šaddá leat doaimmat mo čoavdit riidduid. Ii sáhte doarvái garrasit deattuhit ahte eavttut čoavdit dán doaimma otnáš diliid geažil ferte árvoštallot hirbmat dárkilit.

Dát lea okta daid eanemuš mearkkašahtti čuoggáin dan plánas maid Ráđđehus lea hápmen. Sámediggi jáhkká ahte hirbmat stuorra oassi boahhteáiggi boazodoalu hálddašeamis ja -politihkas bissu dahje nohká daži mielde mo lihkostuvvat orohatstivrraid bidjat nu ahte sáhttet čoavdit daid hirbmat ollu doaimmaid maid guovdu dat gártá, dan vuođul mo stuorradiggedieđáhus viggaha.

Doaluid ja orohagaid gilvalan gaskaomiid ferte čilget. Buot orohagain galget leat čielga ja regulerijuvvon guhtoneatnamat iežaset doaluide jahkásaš dásis. Orohatlaš reguleremiid ferte sáhttit čađahit orohagaid rievdan dárbbu ektui. Juohke doalus ferte leat čielga vuoigatvuođat iežaset doibmii orohatoktavuođa siste, mas lea vejolašvuohta giehtadallat váidimiid jos riiddut čuožžilit doaibma- ja guhtonplánaid birra orohagain.

Eanemus riiddut bohtet siskáldasat orohagain ja gaskal orohagaid. Ii leat doarvái bidjat ovddasvástádusa dán stivrendássái almmá ahte seammás maiddái addet čielga njuolggadusaid ja makkár ovddasvástádus lea buot dásiin.

Sámediggi doarju Ráđđehusa plánaid ođđasit juohkit boazodoallo-orohagaid oassin strategiijas ahte buoridit guhtumiid juohkkáseami ja guhtumiid geavaheami. Dát ferte dahkkot ii dušše Finnmáarkkus, muhto maiddái máttás guvlui gos dárbu dákkáraš reguleremiidda muhtun sajiin lea seamma čielggas. Eahpečielga areala reguleremat siskáldasat dagahit ja doalahit riidduid gaskal ovttaskas doallojoavkkuid. Dát ferte johti-leapmosit čilgejuvvot boazodoallolága rievdadusa bokte, nu ahte oktasašguhton-duoba heittihuvvo definerekeantes vuogis. Otná juohkimat ja juohkkimiid váilumat eai dávis daid dárbbuide mat leat gánnáhahtti ja ekologálaš doaimmas. Ealáhusa iežas bealis lea geahččaluvvon ráhkadit ortnega mas orohagaid ođđasit juohkin lea leamaš guovddážis. Jos galgá sáhttit ráhkadit dohkálaš guhton- ja doaibmaplánaid juohke ovttaskas orohahkii fertejit dat juhkkot nu ahte dat lunddolaččat ráhkadit vuođu ovttasbargat gaskal orohagaid orohatovttadagaid.

3.3.5 Davviriikkalaš ovttasbargo-orgána sámi- ja boazodoallo-gažaldagain

Sámediggi čujuha ahte dán ortnegis ii leat mihkkege čielga doaimmaid, ja evttoha dán vuođul ahte ovttasbargo-orgána dainna vugiin heaittihuvvo.

3.4 Konvenšuvdnii čadnon guohtumat

Vuoigatvuohta guođohit bohccuid riikkarájáid rastá lea vuoigatvuohta mii ii leat gitta sámiid nášuvdnalaš stáhtii gullelašvuođas ja dán ferte árvvoštallat ealáhuslaš dárbbuid vuođul. Dát vuoigatvuohta lea 1751 Lappecodicillas ja ovddasta dehálaš oasi sámi riektivuođus oppalaččat.

Sámediggi ferte oažžut váikkuhanfámu proseassas go Boazoguođohan-konvenšuvdna gaskal Norgga ja Ruođa, ja Boazoáidekonvenšuvdna gaskal Norgga ja Suoma ráhkaduvvo ja ođasmahtto.

3.5 Oaivadus

Oaivadus ovttaskas olbmo dásis livčče čoavddainstrumeanta sirdin áiggis. Sierralágan ealáhusdoallit fertejit aktiivalaš oaivadusa bokte oažžut dieđuid daid vejolašvuođaid birra mat leat nuppástuhttin doaimmain, oahpus ja lassin vel mo nuppástuhttit iežaset doaimmaid.

Sámediggi áigu deattuhit daid gáibádusaid dát bidjá daidda geat galget oaivadit. Dat lágalašvuohta ja luohttámuš maid oaivadusbálvalus oažžu ealáhusa siste mearridivčče makkár vuoimmi bálvalus oažžu.

Oaivadusbálvalusa ferte nannet garrasit buot boazodoallo guovlluin. Berre bidjat deattu ozadeaddji oaivadusbargui boazodoalloorohagaid ja ealáhusdoalliid guovdu.

3.6 Várrebálvalusat

Várrebálvalus doaimmat berrejit nuppástuhttot ja bargu háddjejuvvot. Seammás lea dárbbalaš nannosit fágalaččat hukset boazopoliijá bargodili mas erenoamážit berre bidjat deattu gillii, oidnui, máhttui ja dáidui mii dain lea praktihkalaš boazodoalus.

3.7 Duŧkan ja oahppu

Sámedikkis lea seamma oaidnu go Ráđđehusasge dan dárbbu ektui mo nannet duŧkama, oahpu ja oaivadusa boazodoalus. Nugo čujuhuvvo de ii leat máhtolašvuođa bajideami dárbbu oktavuođas vuosttažettiin sáhka dan dárbbus mii bargiin leažžá sin beaivválaš ealáhusdoaimmas. Boazodoallu otna ja boahtteáiggis šaddá leat ođđa hástalusaid guovdu mat dárbbasit čuovvumiid sihke oahppo-, duŧkama- ja oaivadusosiin.

Sámediggi áigu deattuhit ahte lea dárbu lahka ovttas bargat gaskal diehtaga, oahppu, oaivadusa ja ealáhusa doalliid. Dán oktavuođas čujuhit Sámediggeplánii 1991-93 gos čuožžu:

"Formálalaš oahpposystema dahká dušše ovtta oasi daid ollislaš máhtolašvuodain. Hirbmat ollu máhttu lea ovddiduvvon báikkálaš ealáhuseallimis ja birrasis. Dán sáhtta várra čielgaseabmosit oaidnit boazodoalus, gos easka manimus jagiin sáhttit oaidnit ahte oahppu lea šaddan oassin ollislaš oktavuodas."

Hástalus daid sierralágan laððasiidda boazodoaluoahpus lea nuppiin sániin daddjon ovddidit vugiid mo kártet ja gaskkustit dan máhtu mii lea ealáhusas ávkin ealáhusa boahhteáiggi doalliide ja sámi servodahkii ollislaččat.

Dat hástalus mii lea ovddidit sámi oahpposystema ollislaččat, lea guhkes iige uhccimusat proseassa mii gáibida ollu návccaid. Sámediggi áigu deattuhit dan stuorra ovddasvástádusa mii lea juolludeaddji eiseváldiin, dán áiggis goas boares sámi máhtut leat áibbas nohkamin almmá ahte báhcá manggelágan duođáštus, ja vejolašvuoda viidáseabbot fievrridit. Dát lea máhtu maid stuorra oassái otne gávdnat dušše boazodoalus.

Boazodoalu dučkamis lea hirbmat ollu iskkaduvvon ealáhusa biologálaš dilli. Dát lea lunddolaččat dehálaš vuodđun áddet oktavuoda gaskal ealliid ja birrasa. Seamma dehálaš lea goittotge dučkat ealáhusa servodatlaš diliid ealáhusas ja ealáhusa birra.

Sámediggi áigu deattuhit ahte lea dehálaš hukset boazodoalu dučkama mas lea vuodđu sámi kultuvrras ja fágalaš áddejumis. Ferte bargojuvvot hirbmadit dan ala ahte oazžut rekrutterejuvvot sámi nuoraid dákkáraš dučkamii, danin go mii jáhkkit sii sáhttet mielddiset buktit dan árbevirolaš praktihkkalaš girjedieđu ja viidáseabbot joatkit formaliserejuvvon máhtu ja girjedieđu.

Lea dehálaš viidáseabbot joatkit ja hukset boazodoalu fágamáhtolašvuoda sámi birrasiin. Mii áigut danin čujuhit čuovvovaš doaimmaid mat leat guovddážis dán oktavuodas:

- Ásahit boazodoallo-oahpu Sámi Allaskuvlii
- nannet ja hukset boazodoalu dučkama Davviriikkaid Sámi Instituhttas ja geahččalit oazžut eambbo formaliserejuvvon ovttasbarggu gaskal Instituhta ja Allaskuvlla.
- hukset boazodoalu máhttaheami guovddáža

Dieđáhusas ja daid doaimmaid hárrái mat dallánaga leat biddjon johtui dieđáhusa duogážin lea SUFUR gessojuvvon ovdan guovddáš orgánan. Sámediggi áigu deattuhit ahte ovddimus berre leat Sámi oahpahusráđđi mas berre leat váldo-ovttastahttin ovddas-

vástádus plánet oahpahasdoaimmaid. Joatkkaskuvlla dási oahpahas ja rávisolbmuid oahpus leat sámi joatkkaskuvllat mat berrejit oazžut ovddasvástádusa mii guoská doaimmaide Guovda-geainnus ja Kárášjogas, gos skuvllat leat.

Daid institušuvnnain main lea fágalaš ja kultuvralaš máhtolaš-vuohta sámi oahpahasássiin ja viiddis áddejumis lagašvuohta mihttomearrejovkui, berre maiddái leat čielga čuovvunovddas-vástádus, juoga eará ii livčče fágalaččat buorre ja sámpolitihkkálaččat livčče dohkketmeahtun.

3.8 Nuppástuhttinprográmma

Stuorradiggedieđáhus bidjá nugo ovdal namuhuvvon deattu geahčadit boazodoallopolitihka nuppástuhttin dárbbu mii lea gáibiduvvon, stuorát servodatlaš oktavuođas. Sámediggi lea ollu gerddiid deattuhan daid vuođđoprinsihpaid mat berrejit gustot sámpolitihkkálaš oktavuođas, mii čielgaseapmosit bohtá oidnosii Sámediggeplánas áigodahkii 1991-93, kapihttal 3.3 "Norgga boaittobealis sámi guovddážin", gos čuožžu earret eará ná:

"Sámediggi čujuha ahte bajit dási sámi ássanguovlluid ealáhusa ja servodatovddideami strategiija stuorámuš oassái vuolgá das ahte dát lea guovllupolitihkkálaččat norgga boaittobealit. Strategiija berre dál earáhuhttot nu ahte sámi guovllut leat sámi guovddážat mat gáibidit lassidoaimmaid."

Dieđáhusa nuppástuhttin prográmmas lea evttohuvvon buori ákkaid vuođul oppalaš dárbbuid birra mat leat osiin sámi servodagas, main čielgasit lea historjálaš vuođu, ja boađus muhtun muđui eiseválddiid boasttu politihkas. Sámediggi lea duhtavaš dainna go Ráđđehusa bealis geahččalit bidjat doaimmaid mat sáhttet veahkehit nannet sámi guovlluid dáiddu ja vejolašvuođa čuovdit hástalusaid mat leat boazodoalu váttis dili oktavuođas.

Gaskaboddosaš guorahallamis mo nuppástuhttin prográmma galgá čašahuvvot, orru nu ahte Sámedikki oassi lea muhtun muđui ráddjejuvvon. Nuppástuhttin prográmma ja dan doaimmat váikkuhit njuolga Sámedikki bargosuorgái ollu sajiin. Dieđáhusas bohtá goittotge ovdan ahte organiseren ii leat loahpalaččat mearriduvvon ja ahte dát čielggaduvvo dallánaga manná go Stuorradiggi lea dán meannudan.

Sámedikki prinsihppalaš áddejummi lea ahte ii livčče lunddolaš diggái leat mielde, almmá ahte dikkis livčče lean vejolašvuohta addit cealkámuša ovddalgihtii. Dás lea čielggas ahte Sámedikkis galgá leat politihkkálaš ja hálddahaslaš ovddasvástádus ássiin mat gusket sámi álbmogii. Muđui čujuhit dan guorahallamii mii ovdelis lei, Sámedikki sadji boazodoallopolitihka ektui.

Sámediggi oaivvilda ahte prográmmastivrra berre Sámediggi nammadit ja mas leat ovddasteaddjit áigequovdilis departemeanttain, fylkkas ja gielddain.

3.8.1 Nuppástuhttin prográmma oktavuoha boazodollui

Fuolakeahttá dan oppalaš profiilas maid dieđáhus geahččala bidjat nuppástuhttin prográmma ektui, lea Sámedikkis addejupmi ahte nuppástuhttin prográmma álgovuđolaš doaibma lea čoavdit hástalusaid maid guovdu boazodoalloealáhus lea. Dát guoská erenoamážit oahpahusa beali doaimmaide, ja doaimmaid ovdánahttimii mat leat vuođđuvvon ealáhusa ráhkadahtegeahtes gálvui.

Sámediggi oaidná lunddolažžan ahte ovttasbargu gaskal prográmmastivrra ja buohtalasealáhusaid geahččalanprošeavtta šaddá nu lagaš go vejolaš. Dákkáraš doaimmat sáhtašedje addit daidda geat barget ealáhusas vejolašvuođa ovdánahttit ealáhusa ollásit, iige menddo garrasit deattuhit biergoprodukšuvnna. Dát lea ovddimuččas dehálaš go jurddašit ovttadássásašvuođa, vejolašvuođaid mat leat duodji-produkšuvnnas, jna.

3.8.2 Buohtalasealáhusaid geahččalanprošeakta

Boazodoallu lea mielde geahččalanprošeavttas sihke nu gohčoduvvon jođihandoarjjaoasi ja ovdánahttinnoasi bokte.

Jođihandoarjjaoassi, mii lea ráddjejuvvon guđa gildii golmma davimus fylkkain leat ollu kriteriijat geat bohtet dán oasi vuollái. Boazodoallit geain ii leat doallu dahje eai deavdde kriteriijaid doallat sierra doalu sáhttet boahtit jođihandoarjjaortnega vuollái jos lassin barget juogo eanadoalus dahje guolástit.

Prošeavtta ovdánahttinnoassi sisdoallá ollu ortnegiid ja guoská daid gielddaide mat leat mielde Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllus. Doarjja dákkáraš ulbmiliidda sáhtta addojuvvot daidda geat barget árbevirolaš sámi ealáhusain (ea. ea. boazodoallu) geat háliidit ovdánahttit buohtalasoktavuođaid dáid gaska ja lassin vel lea vejolaš váldit ođđa ealáhusaid.

Dán ovdánahttin oasi mihttomearrin lea čilget sáhttago ovdánahttinnoarjja olggobeale dábálaš ealáhusšiehtadusaid buktit ođđa bargovejolašvuođaid ja lasihit boađuid buohtalasealáhusaid bokte.

Dat mii lea erenoamáš dovdomearka sámi ássanguovlluide lea ahte dát leat márginála guovlluin. Vejolašvuođat ásahit ođđa bargosajiid leat heaju ja danin leat dát stuorra oassái ovttaskas doalliid iniciatiivva ja doaibmanfámu duohken. Jos galgá nannet dienasvuođu dáid guovlluin livčče lassiealáhusain lassin omd. boazodollui hirbmat stuorra mearkkašupmi.

Prošeakta iešalddis ii galggá ávžžuhit doalliid eret ámmáhis, mas lea dušše okta bargosuorgi, buohtalasealáhusaide. Dárbbasit goappašagaid heivehallamiid, muhto jos resuršavuođđu lea menddo uhcci nu ahte attašii doarvái ekonomálaš boađuid lea dárbbaslaš gávdnat lassidietnasiid eará ealáhusaid bokte, ovttas eará ealáhusain.

3.8.3 Nuppástuhttinprográmma oktavuolta boazodoalu nuoraide

Dat hástalusat maid ovddabealde ealáhus lea Sis Finnmárkkus čatnasit maiddái ealáhusa nuoraide boahhteáigái. Sámediggi áigu deattuhit dan ovddasvástádusa mii lea das mo sihkkarastit ealáhusa rekrutterema jagiin ovddosguvlui.

3.9 Vearuid ja buvttadusaid geavaheapmi váikkuhangaskaopmin

Eará váikkuhangaskaomiid ektui mat leat boazodoallopoltiikka leat vearut ja buvttadusat deattuhuvvon dieđáhusas. Sámediggi oaidná positiivalažžan go Ráđđehus geahččala guorahallat vearro- ja buvttaduspoltiikka boazodoalu ektui. Ferte geahččat maid sáhtta dohkkehit doaibmafievrun boazodoalus. Sámediggi áigu erenoamážit čujuhit dan gáibádussii ahte muhtaskoter šaddá dohkkehuvvot doaibmafievrun.

Sámediggi áigu lassin guorahallat ovttá evttohusa Fløttenlávdegotti árvalusas. Dás lea sáhka doalliid vejolašvuođas bidjat sierra njuovvan boađuid fondii (gč. Fløttenlávdegotti árvalusa s. 19, doaibma 5.10). Ealáhusa bealis leat deattuhan ahte doallit stuorra oassái sáhttet geavahit vearuheami sivvan dasa go eai geahpet bohccuid. Dát guoská várra dušše daidda geain leat stuorra ealut. Go livčče vejolašvuohta bidjat fondii ruđaid ja máksit vearu dušše go váldá foanddas ruđaid, dás livčče seamma buorre sihkkarvuođa doaibma go stuorra ealus. Sámediggi áigu dás čujuhit njukčamánu 23. mannosas 1984 nr. 11 láhkii, ja bivdá Ráđđehusa buktit evttohusa heivehit lága nu ahte dán evttohusa sáhtta čađahit.

Sámediggi navdá ahte dákkár doaimmas sáhtašii leat sihke mearkkašahtti beaktu boazolohkui, ja livčče maiddái vejolašvuohta addit saji eanet doalliide guhkkit áiggi vuollái.

4. OVTTADÁSSÁSAŠVUOLTA

Sámedikkis lea áddejupmi ahte leat hirbmat stuorra hástalusat boazodoallopoltiikka mii guoská ealáhusa nissoniid dillái. Dat evttohusat maid Ráđđehus buktá, eai leat doarvái Sámedikki áddejumi mielde. Sámediggi oaidná ahte sáhttet šaddat mihttomearreriiddut go mihttomeriid lohku lassána ja váikkuhangaskaomiid dárbu mihttomeriid juksamii sáhtta váikkuhit áibbas

nuppeláhkái. Dás fuolakeahtta lea gažaldat nannet nissoniid dili ja saji ealáhusas stuorra oassái miellaguoddo- ja vuoigatvuohtagažaldat, muhto maiddái ekonomálaš gažaldat. Nissoniid bargu ja dárbu oažžut sihkkarvuođa go bargá ealáhusas ferte leat seamma dásis go albmáinge. Dát ferte bohtit oidnosii boazodoallolága rievdadusaid bokte ja boazodoallošiehtadusa váikkuhangaskaoapmepolitihka bokte.

5. AREÁLA

Ráđđehus nanne dieđáhusa kapihttalis 4.3.3 ahte:

"Go váldá vuhtii eahpečielggasvuođaid mat leat vuoigatvuođa dili hárrái ja riidduid maid dákkár viiddideapmi buktá, de departemeanta oaivvilda ahte sámi boazoguvlluid viiddideapmi ferte árvoštallot unnán vejolažžan, ja departementta mielas ii leat vuođđu álggahit maidege dien guvlui."
(Sd.dieđ. nr. 28, kap. 4.3.3 s. 27 nubbi teakstaoassi.)

Sámedikkis lea dán oktavuodas earalágan oaidnu. Dat areálat man birra dás lea sáhka leat areálat mat stuorra oassái eai geavahuvvo ealáhusas otna. Fuolakeahtta daid váttisvuođain ealáhusas leat muhtun osiin Finnmárkkus resuršageavaheami geažil, deattuha maiddái Ráđđehusge ahte ollu sajiin lea gánnáhahtti ealáhus gos resuršageavaheapmi lea dássedeattus.

Sámediggi áigu bajábealde namuhuvvoma ja mearkkašumiid vuođul mat leat bukten ovdan ovdal teakstaoasis 3.1.1, bivdit ahte ráfáidahtton areálat siskkabealde, - ja ođđa arealat olggobealde sámi boazoguohtonguvllu árvoštallojit ovttá deháleapmos sámi ealáhusa ovdáneami ektui.

Dát berre leat lunddolaš boađus ođđaáigásaš boazodoalu ovdáneamis maid sáhtta guorahallat dađistaga, fuolakeahtta daid fáhkalaš váttisvuođain mat muhtun osiin Finnmárkkus leat.

6 ČOAHKKÁIGEASSU

Sámediggi čujuha ahte Ráđđehusa boazodoalldieđáhus lea buorre vuođđun geassit čoahkkáigeasu arvat guovddáš gažaldagaid hárrái mat mearridit ealáhusa boahhteáigái. Sámediggi lea maiddái duhtavaš dainna go váldooainnut dieđáhusas leat hirbmat ollu seammaláganat dainna mearrádusain maid Sámediggi ieš lea dahkan boazodoalu hárrái lagabui guokte jagi dassái. Dán mearrádusas gessojuvvojedje maiddái ovdan dihto prinsihpat mii guoská Sámedikki sadjái boahttevaš boazodoallopolitihkas. Dehálaš oasit mearrádusas ledje ahte Sámediggi berre oažžut váikkuhanfámu boazodoalu stivrenorgánaide. Guhkkit áiggi vuollái galggai Sámediggi ieš háliidit váldit badjelassas stuorát hálddašanoavddasvástádusa boazodoalus.

Sámediggi gávnnahe ahte dát fuopmášumi leat dán vuorus doarvái váldojuvvon vuhtii boazodoalldieđáhusa bokte.

Boazodoalldieđáhus lea vuođđuvuvvon dasa ahte muhtun osiin boazodoalloguovlluin lea heahtelágan dilli. Dan geažil evttoha dieđáhus ahte ásahuvvo nuppástuhttinprográmma mas lea stivra man ovddasteaddjit leat mángga departemeanttas, gielddalaš ja fylka-gielddalaš orgánain ja Sámedikkis.

Sámediggi oaidná nuppástuhttinprográmma ásaheami positiivalažžan.

Sámediggi oaivvilda ahte boazodoalus galgá leat garra areala-gáhtten. Konkrehtalaš gažaldagat dán oktavuođas eaktuduvvojit váldot mielde sámi vuoigatvuođaid lávdegotti árvalusa giehtadallami boazodoallolága ođasmahttima oktavuođas.

Áirras Ella Holm Bull ovddidii evttohusa ahte Røyrvihka ja Oarjel Námđála sámiid cealkámuš, biddjo čoahkkingirjái.

Bargiidbellodaga sámedikki joavku Ingrid Smuk Rollstad bokte ovddidii čuovvovaš evttohusa ođđa teaksatoassin, teakstaossi 4, čuokkis 3.8:

Sámediggi áigu sierra čuokkisin čujuhit ahte boazodoalu nuppástuhttinprográmma bokte ásahuvvojit eaktodáhtolaš loahpahanortnegat seamma málle mielde go eará ealáhusain, omd. guolástusfatnasiid heittihanortnegat, mielkemeriid oastin eanandoalus j.d.. Erenoamáš áigeguovdil lea ahte biddjojit ekonomálaš várit geavahussii mat sáhttet veahkehit ahte doallit gávnnahit ávkkálažžan loahpahit orohagaid, ja ožžot vejolašvuođa álggahit eará ealáhusaid siste.

Bargiidbellodaga sámedikki joavku Ingrid Smuk Rollstad bokte ovddidii čuovvovaš árvalusa ođđa mañimuš teakstaossi čuoggá 3.8 vuolde:

Ráđđehus nammada prográmmastivrra boazodoalu dieđáhusa prinsihpaid mielde.

Fridđja joavku Mathis M. Sara bokte ovddidii čuovvovaš rievdadusárvalusa:

Čk. 3.1 Boazodoalloláhka, rievdaduvvo leat ná:

Sámediggi lea ovttamielas ahte boazodoalloláhka 1978:s ferte rievdaduvvot ollásit. Sámediggi áigu dieđihuvvon láhkapropo-sišuvvna giehtadallama bokte boahit ruovttoluotta konkrehtalaš rievdadusárvalussii ollislaččat. Dieđáhusa evttohusaid ektui lea lunddolaš addit muhtun čilgehusaid.

Čk. 3.3.4, manimuš teakstaossi, rievdaduvvo leat ná:

Sámediggi doarju Ráđđehusa plánaid ođđasit juohkit boazodoallo orohagaid mii livčče oassin strategiijas buoridit guohton-eatnamiid juohkkáseami ja guohtoneatnamiid geavaheami. Dát ferte dahkkot eará sajiinge ii dušše Finnmárkkus, muhto maiddáí máttás guvlui gos dárbu reguleret muhtun sajiin lea seamma stuoris. Eahpečielga siskáldas areálarereguleremat dagahit dávjá riidduid gaskal ovttaskas boazodoallojoavkkuid. Dán ferte jođáneapmosit čilget boazodoallolága rievdadusa bokte, nu ahte oktasaš guohton eatnamiid-doaba heaittihuvvo definerekehtes vuogis, muhto almmá ahte siiddaid árbevirolaš organisašuvnavuogit billistuvvojot. Dálaš juohkinvuohki mii lea virggálaš ii dávis daid dárbbuide mat leat gánnáhahtti ja ekonomálaš doalus. Ealáhusa iežas bealis lea vuolgán arvat jurdagat gos orohagaid ođđasit juohkin lea leamaš guovddážiis. Jos galgá sáhttit ráhkadit dohkálaš guohton-eatnamiid- ja doaibmaplánaid juohke ovttaskas orohakkii, fertejit juohkkimat leat dakkáraččat mat lunddolaččat ráhkadit vuođu ovttasbargui gaskal boazodoalliid orohagain. Dákkáraš juohkin ferte huksejuvvot mealgat boazodoalu siskáldas doaibma- ja ovttasbargovugiide nugo bohtá ovdan siidaortnegis. Jos eai hálit juohkkima sáhttá dát dagahit ođđa riidduid ja sáhttá funet váikkuhit dan mearkkašupmái mii boazodoalus lea kultuvrra doalaheadjin.

Čk. 6 rievdaduvvo leat ná:

Boazodoallopolitihkká leat huksejuvvon nugo diehtit boazodoallolága ja boazodoallošiehtadusa ala. Go dát manábealde namuhuvvon šiehtadallo ođđasit juohke nuppi jagi, lea boazodoalloláhka leamaš rievdatkeahttá 1978 rájes. Otne lea dábálaččat ovttamielalášvuohka das ahte boazodoalloláhka lea menddo stuorrát leamaš ealáhusláhka mii ii leat doarvái vuhtiiváldán boazodoalu kulturviidodaga. Sámi kultur- oktavuođas lea leamaš mealgat heajos váikkuhusat (orohatdoaba, orohatortnet, vuoigatvuohka bealljemearkkaide, geahččobohccot jna.), ovddimuččat Finnmárkkus. Muđui eai leat ekonomálaš bealit boazodoallopolitihkas vástidan vuordámušaide. Ráđđehus mieđiha dán ja dadjá duođalaččat ná garrasit ahte:

"Ferte mieđihuvvot ahte boazodoallopolitihkka ii leat Finnmárkkus nagodan loktet boazodoalu sisaboaid ja eallindási. "...

"Boazosámiin dán guovlluin ii leat 1976 rájes otnáži báljo lassánan sisabohtu ja oastin. (s. 60, vuolemuččas olgešbealde, sámegiel oasis.)

Váldováttisvuohka boazodoallopolitihkas lea leamaš dat vuohki ahte buot bargojuvvo geahččaleami bokte. Dađistaga go ođđa doaimmat eai leat vástidan vuordámušaide, leat dat gokčojuvvon

earáin. Dát dilli ii leat dohkkálaš. Ráđđehusa čoahkkáigeassu seahtá danin doalvut dasa ahte olles boazodoalloláhka dál ferte árvvoštallot ođđasit. Ii leat dohkkálaš dušše rievdadit ovttaskasčuoggáid juohke álo go ođđa váttisvuođat čuožžilit. Eat sáhte joatkit dainna ahte diktit olles álmojoavkuid leat gaskaoapmin dákkáraš politihkkálaš geahččalemiide. Danin bivdáge Sámediggi ahte olles boazodoalloláhka ja boazodoallošiehtadus árvvoštallojuvvojit ođđasit daid vásihusaid vuođul mat leat dahkkon daid lagabui 15 jagis mat leat mannan. Maiddái danin go sámeapolitihkkálaš duohtavuođat ja rievttálaš ovdáneapmi otne lea áibbas earalágan go dalle go láhka ráhkaduvvui. Mii hálliidit čujuhit ahte ii oktage boazodoallo-organisašuvdna goassige leat dohkkehan 1978 boazodoallolága. Vejolaš boazoguhtuneatnamiid juohkin ferte huksejuvvot doaimma- ja ovttasbargovugiide nugo dat bohtet ovdan siidasystemas.

Boazodoalldieđáhus lea vuođđuduvvon dasa ahte muhtun osiin boazodoalloguovlluin lea heahtelágan dilli. Dan geažil evttoha dieđáhus ahte ásahuvvo nuppástuhttinprográmma mas lea sierra stivra. Evttohuuvvon doaimmat mat leat boazodoalldieđáhusas sáhttet doalvut dasa ahte soapmásat fertejit heaitit ealáhusas. Danin fertet sihkarastit ahte evttohuuvvon doaimmat ovddimužžat bohtet daidda buorin.

Ovttasbargojoavku/NSR Aage Pedersen bokte ovddidii čuovvovaš árvalusa mii lea vuođđuduvvon sámediggeráđi árvalussii mii lea ovddiduvvon ealáhusáššiid váldolávdegoddái:

1. ÁLGGAHUS

Sámediggi lea duhtavaš go Ráđđehus lea ovdanbidjan Stuorra-diggedieđáhusa boazodoalu birra, Sd. dieđ. nr. 28 (1991-92) Nana, bissovaš boazodoallu, nugo sihke Sámediggi ja Stuorra-diggi leat bivdán. Sámediggi lea maiddái duhtavaš dasa go dieđáhus bidjá stuorra deattu guorahallat boazodoalu viiddis servodatlaš oktavuođas. Sámeapolitihkkálaš, biirepolitihkkálaš, biraspolitihkkálaš, ovttadássásašvuođapolitihkkálaš ja kulturpolitihkkálaš oktavuođat ráhkadit justa dan rápma mii addá ságastallamii rivttes perspektiivva.

Ráđđehus lea váldán vuhtii daid deháleapmos ákkáid mat leat leamaš boazodoallopolitihka vuostá guhkkit áiggi, namalassii ahte ealáhus lea oidnojuvvon ja gieđahallon sierra eará sámi servodaga ektui. Dál biddjo viehka stuorra deaddu geahččat oktavuođa boazodoalu, eará ealáhusaid ja muđui servodaga gaskka sámi servodagas. Dát lea dárbbášlaš jos galgá gávndat boahtteáiggi sámi boazodollui, mii addá ealáhuslaš sihkarvuođa daidda geat dainna barget, doalaha ekologálaš heivehallama ja ovttastahtta ealáhusa lunddolaš láhkái eará servodahkii.

Áššebábir čilge otnáš dili muhtun muddui dárkilit ja váikko dátavuođđu ii leatge nu ollislaš nu mo livčče lean sávahahtti

buot čuoggáin. Dieđáhusa diličilgehus lea juo guhkkás dohkálaš vuođđun dahkat čoahkkáigeasu ollu guovddáš gažaldagain mat mearridit ealáhusa boahtteáiggi ja nu maiddái stuorra oasi riikka sámi kultuvrra boahtteáiggis. Dieđáhus deattuha daid buncaraggáid duođalašvuođa masa muhtun oassi ealáhusas lea gártan. Ráđđehus lea geahččalan muhtun muddui garrasit ieškritihkkalaččat čadamannat dan boazodoallopolitihka mii lea fievrriduvvon daid manimus jagiid. Maiddái dát lea positiivalaš bealli dán dieđáhusas.

Dieđáhusas váilot guokte dehálaš čuoggá maid ferte dárkileabbot geahčadit

- vuđoleabbot guorahallat sosialalaš ja kultuvralaš beliid sámi servodagas ja fágalaččat árvvoštallat dáid diliid. Sámi Sosiálabargiid searvi lea čujuhan ollu čuoggáid mat váilot maid berre árvvoštallat dárkileabbot.
- árvvoštallat mo boazodoalu iežas orgánat, erenoamážit orohatstivrrat, oaneheabboš áiggis duođái sáhttet doaimmahit daid bargguid mat daidda leat jurddašuvvon.

Sámediggi lea ovttamielas Ráđđehusain ahte boazodoallopolitihka váldohástalus boahtevaš jagiin livčče, ahte oažžut viidát guorrasit daidda mihttomeriide mat fertejit biddjot ja daidda doaimmaide mat fertejit biddjot johtui jos galgá ovddidit boazodoalloealáhusa eallingievra ja gánnáhahtti ealáhussan ja seammás suodjalit servodatlaš beliid. Dán oktavuođas lea dehálaš deattuhit man guovddáš sadji boazodoalus lea kultuvrra, giela ja servodateallima hárrái nugo maiddái dieđáhusasge deattuhuvvo.

Seammás gávnnaha Sámediggi fertet almmusin dahkat dan áddejumi ahte ovttaskas váikkuhangaskaoamit main lea stuorra mearkkašupmi eai boađe ovdan otne dan geažil go váilot rievttálaš čilgehusat mo hálddašit eanavuoigatvuođaid sámi govlluin.

Sámediggi lea mearrádusas bokte guovvamánus 1990:s áššis 24/90, boazodoalu dilli birra buktán ovdan prinsihppalaš oainnu boahtevaš ealáhushálddašeapmái. Oainnut ja prinsihpat maid Stuorradiggedieđáhus buktá ovdan lea stuorrát seamma sullasasaččat go Sámedikkige árvvoštallamat dalle.

Sámediggi áigu čuovvovaččas guorahallat oanehaččat daid mihttomeriid mat leat hábmejuvvon stuorradiggedieđáhusas, ja dan manná árvvoštallat váikkuhangaskaomiid maid fertejit bidjat mihttomeriid juksan dihte.

2 BOAZODOALLOPOLITIHKA MIHTTOMEARIT

2.1 Bajit dási mihttomearit

Ahte sámi boazodoallu gehččojuvvo daid oppalaš sámepolitihkkálaš mihttomeriid oktavuođas, lea riehta ja dehálaš. Dát lea bures vuođustuvvon dieđáhusa kap. 9.1 gos oktavuohta gaskal sámi kultuvrra ja boazodoalloealáhusa, dego áidna erenoamáš sámi ealáhus lea čilgejuvvon. Lassin dan deddui mii lea biddjon dieđáhusas, áigu Sámediggi čujuhit bargojovvku árvalussii, mii čielggadii doaimmaid mo vuostá bargat barggolašvuođa váikkuhusaid mat bohtet boazodoalu nuppástuhttimis, nu gohčoduvvon (Fløtten-lávdegoddi), kap. 3.4 "Boazodoallu oassin sámi kultuvrras". Sámediggi lea viehka duhtavaš go Ráđđehus čielgasit bidjá boazodoallopolitihka oppalaš sámepolitihkkálaš rámmii. Lea Norgga nášuvdnalaš ovddasvástádus ahte daid nášuvdnalaš ja riikkaidgaskasaš lánka-addima rápmaid bokte (vuođđolánka, ILOkonvenšuvdna, FN-konvendšuvdna) bidjá (1) nannet sámi barggolašvuođa, ássama ja kultuvrra materialistalaš vuođu, (2) nannet sámiid iešmearrideami.

Ahte boazodoalus lea maiddái oppalaš servodatlaš mearkkašupmi badjel sámevuođa ja sámepolitihka, lea čielggas. Leat ovttamielas dasa ahte biirepolitihkkálaš, biraspolitihkkálaš, ovttadássásašvuođapolitihkkálaš ja giergguslašvuođa bealit leat dehálaččat ealáhusas. Mii jáhkkit dasto ahte dáid mihttomeriid sáhtta ovttastahttit sámepolitihkkálaš mihttomeriiguin ja ahte dás eai leat makkárga vuostálagaidvuođat. Buvttes ealáhuspolitihkkálaš mihttomearit fertetit biddjot dáid bajit dási rápmaide.

2.2 Ealáhuspolitihkkálaš mihttomearit

Sámediggi doarju dan váldomihttomeari maid Ráđđehus meroštallá boazodoallopolitihkki:

- *ovdánahttit boazodoalu nana bissovaš ealáhussan, sihke ekologálaččat ja ekonomálaččat (gč. s. 90)*

Duoba nana, bissovaš mearkkaša dán oktavuođas:

- *ovdáneapmi mii duhtada otná dárbbuid almmá billistit boahttevaš buolvvaid vejolašvuođaid (seamma sajis)*

Sámediggi lea ieš ovdal bivdán ahte "doarjjaortnegat ja váikkuhangaskaoamit rievdaduvvojit dainna ulbmiliin vai oažžut ekologálaš ja ekonomálaš doaimma (áššis 24/90 čk. 7)

Lassin galgá leat ealáhusas kulturmihttomearri, dienasmihttomearri, produkšuvdnamihttomearri ja juohkkima mihttomearri.

Dienasmihttomearri lea dieđáhusas (s. 91) meroštallon ahte:

ja produkšuvdnamihttomeari ahte

- *Produkšuvnnas ferte leat kvalitehta mii lea heivehuvvovon márkanvejolašvuođaide ja daid gáibádusaide maid márkanat gáibidit.*

Sámediggi guorrasa daidda mihttomeriide ja árvvoštallamiidda main lea oktavuoha gaskal ekologálaš ja ekonomálaš dili.

Lassin áigu Sámediggi deattuhit man dehálaš lea kulturmihttomearri ja juohkkáseami mihttomearri boahhtevaš boazodoallopoltihka hápmema barggus.

Kulturmihttomearri ferte huksejuvvot dasa man sajis ja makkár mearkkašupmi ealáhusas lea doalahit ja ovdánahttit sámi kultuvrra mii bajábealde lea hábmejuvvon. Sihke gielas, bargoneavvuin, biktasiin, bargoteknihkas, sosialalaš normmain ja gaskavuođain gávdnojit árvvut mat boazoealáhusas doibmet buorebot go mánga ođđa beali mat dávjá kritihka haga fievrriduvvojit ealáhusii.

Juohkinmihttomearri mearkkaša ahte ealáhusa iežas resurššat (gč. dieđáhusa čg. 5.1.3 ja 5.1.4) ja eará buorit fas nuppi bealde ja man ollu barggu bidjat ja noađit fas nuppi bealde fertejit juhkkot dássideabbot doallo-ovttatagain/doalliin go mii dahkko otne (siskáldas juohkin). Boazodoalu dássidahttin earáiguin (erenoamážit eanadoaluin) mii guoská sierralágan doarjjavugiid ja ealáhusa eará servodat viggamušaide, addet vuođu ohcalit buoret dássedeattu boazoealáhusas eará ealáhusaid ektui (olguldas juohkin).

2.3 Mihttomeriid vuoruheapmi

Konkrehtalaš ealáhuspolitihkkálaš mihttomearit berrejit vuoruhuvvot váldomihttomeari ektui nu ahte boazodoallu ovdánahtto ekologálaččat ja ekonomálaččat ealáhussan mas leat eallinvejolašvuođat olles boazodoalloguovllus.

Sámediggi áigu deattuhit daid ealáhusa stuorra erohusaid go jurddašit guohtoneatnamiid, produktivitehta ja gánnáhahttivuođa. Mihttomearrestrukturuvrras maid sturradiggedieđáhus hápmes lea heittotvuohta go geahččala menddo ollu dábalážžan dahkat dan dili, mii ealáhusas lea, daid váttisvuođaid vuođul mat muhtun oasis Finnmárrkus leat. Lea stuorra hástalus Ráđđehussii, mihttomearálaš váikkuhangaskaomiid geavaheami oktavuođas, sirret váikkuhangaskaomiid geavaheami guovlulaččat, ii dušše daid váldomihttomeriid ektui mat dás leat hábmejuvvon, muhto maidái sierralágan hástalusaid ektui mat iešguđetlágan osiin leat ealáhusas.

3 BOAZODOALLO POLITIHKKA VÁIKKUHANGASKAOAMIT

Sámediggi lea guhkás ovttaoaivilis daid váldostrategiijaid hárrái maid Ráđđehus lea hápmen juksan dihte mihttomeriid. Lassin lea positiivalaš go Ráđđehus rievdadusprográmma bokte áigu geahččalit nannet infrastuktuvrra daid guovlluin maidda nuppástuhttin erenoamážit guoská. Lea goittotge dárbbášlaš guorahallat daid evttohuvvon váikkuhangaskaomiid veaháš lagabui.

3.1 Boazodoalloláhka

Sámediggi lea ovttaoaivilis ahte 1978 boazodoalloláhka ferte ođasmahttot ollu čuoggáid hárrái ja áigu gieđahaladettiin dan dieđihuvvon láchkaproposišuvnna boahit ruovttoluotta daid konkrehtalaš rievdadusevttohusaide ollislaččat. Dieđáhusa evttohusaid ektui lea lunddolaš addit muhtun mearkkašumiid.

Dat dieđihuvvon boazodoallolága rievdadus § 4 hárrái dagaha ahte lea dárbbášlaš dohkkehit buot orohatoktavuođaid sirdimiid almmá vuhtiiválddekeahhtá doalli árberievttálaš dahje bearašlaš dili loahpadeaddji ektui. Dát mearkkaša ahte menddo garrasit rihkkut sámi árbevieruid ja riektiáddejumi iige danin berre ovddiduvvot. Nuppi bealis doarju Sámediggi dan dieđihuvvon rievdadusa, vejolaš lasi lága §:ii 31 mii lea dárbbášlaš jos galgá sihkkarastit boazodoallovuoigatvuođaid boazoorohagaid siste.

3.1.1 Boazodoalu vuoigatvuođat ja arealat/guohtoneatnamat

Sámediggi lea duhtavaš dainna go sturradiggedieđáhus deattuha dan ovddasvástádusa mii stáhtas lea sihkkarastit boazodoalu riektivuođu sámi ealáhussan. Boazodoallu lea juo massán ollu guohtoneatnamiid ja boazoguohtonareálat leat garra olgguldas beroštumiid guovdu mat váldet eambo ja eambo eatnamiid dahje dahket ahte guohtoneatnamat šaddet váddása duohkái dahje váttisin geavahit. Ealáhussii alccesis ja eiseváldiide lea dehálaš sihkkarastit daid eatnamiid mat ealáhusas otne leat. Dát ferte boahit ovdan boazodoallolága nuppástuhttima oktavuođas dan bokte ahte nannoseabbot láchkii čatnat guođohan vuoigatvuođaid.

Boazodoalu areálaid ferte buorebot sihkkarastit eará geavaheami ektui mat veadjemeahttumin dahket boazodoalu dahje sturráat hehttejit ulbmálaš doaimma. Ii galgga leat vejolaš rievdadit boazodoalu areálaid geavaheami almmá ahte dan lea Sámediggi vuos vuđolaččat gieđahallan. Sámedikkis galgá leat vuoigatvuohta mearridit areálaid geavaheami eará servodatulbmiliidda ja sáhttit hehttet areála geavaheami gieldalaš, fylkagiieldalas dahje priváhtalaš ulbmiliidda go dás lea sturra vahát boazodollui. Ferte bissovaččat bearráigeahččat areálaid plánemiid buot sámi boazoguohtunareálaid hárrái.

Eará sámi ealáhusa barggut, boazodoalluguovlluid siste nugo guolásteapmi, murjjiid čoaggin, bivdu, šibihiid guohtun j.ea. ja mas lea árbevirolaš geavahanvuoigatvuohta, eai galgga hehttejuvvot.

Arealaid oktavuođas lea áibbas dehálaš deattuhit makkár ovdamunit leat das go ealáhus geavaha ođasmahttin vejolaš resurššaid mas ii leat stuorra molsaeaktolaš geavahanárvu. Dalle go boazodoallu šaddá gilvalit eará areála geavaheaddjiin lea dehálaš doallat muittus dáid beliid lassin sámeapolitiikkálaš ákkaide.

Dát eahpitkeahtta veahkehivčče nannet ealáhusa árvvu nu ahte ii dušše livčče dovdomearkan sámi iešvuhtii. Sámediggi bidjá deattu ahte dát bealit ealáhusas atnojit dehálažžan resurša- ja arealaid oktavuođas. Dát berre čielgasit boahit oidnosii lahkarievdadusaid ovdabarggus vuoi riektigáhttema dárbu dohkkehuvvo viidábot.

Lassin ferte čilget mo geavakeahtes arealaid sáhtta váldit atnui boazodoalu ulbmiliidda. Boazodoalodieđáhus hilgu dán vejolašvuođa, riektidilálašvuođa oktavuođaid geažil.

Ii oro leamen dohkálaš vuosteágga dasa ahte konkrehtalaččat čielggadit makkár vejolašvuođat sáhtašivčče leat ja makkár hehttehusat gávdnojit jos dán galgá oažžut doaibmat. Boazodoallu lea várrá dat áidna ealáhus riikkas mii álgovuđolaččat lea juo geográfalaččat ráddjejuvvon. Dás lea historjáš diliin gažaldat dan áiggi rájes goas stáhta eiseváldit eanemusat barge ráddjet sámi kultuvrra geavaheami.

3.1.2 Ovttadássásašvuohta

Dieđihuvvon láhkarievdadus evttohusat guoskahit maiddá dárbbu sihkkarastit nissoniid dili boazodoalus. Goittotge lea ágga eahpidit leago evttohuvvon rievdadusat doarvá.

Sámediggi áigu bivdit ahte čuovvovaš árvvoštallo boazodoallolága rievdadusaid oktavuođas:

- Nissoniid ovddastus boazodoalu stivrejeaddji orgánain
- Nissoniid vuoigatvuohta doallat doaluid go náitala.
- Vuoigatvuohta doallat doalu jos earrána.

3.2 Boazodoallošiehtadus

Guovddáš boazodoallopoltiikka mielddisbukta stuorra kultuvralaš, praktiikkalaš ja ekonomálaš váikkuhusaid sámi álbmogii. Dát guoská boazodollui ja sámiid ássamii gos dal juo ihkinassii dán riikkas.

Sámediggi lea deattuhan dan mearkkašumi mii kulturmihttomearis lea go hábmejuvvo boahhtevaš boazodoallopoltiikka. Dát

mearkkaša ahte boazodoallošiehtadus ii galgga nuppástuhttot seaiva ealáhuspolitihkkálaš siehtadussan. Erenoamážit boazosápmelaččaid kultuvrra ja eallinvuogi dáfus ja boazosápmelaččaid nissoniid dili dáfus, lea ain mearkkašahtti mearkkašupmi ahte boazodoallošiehtadus sisdoallá boazosápmelašálbmoga ollislaš dili.

Mihttomearri ahte oažžut áigái nana, bissovaš ealáhusa ekonomálaččat ja ekologálaččat ii galgga mielddisbuktit váikkuhangaskaomiid mat geanohuhttet boazodoalu daid guovlluin gos ealáhusas juo lea nana, bissovaš ovdáneapmi. Positiivalaš produkšuvdnaovdáneapmi ovttaskas boazodoalloguovlluin mas álgovuoddu lea eallostruktureren, lea njulgestaga boazodoallošiehtadusa boađus. Lassin lea dás leamaš positiivalaš kultuvralaš beaktu ahte nu ollugat go vejolaš boazosápmelaš bearrašiin lea sáhttán doalahit iežaset ealáhusvuoddu.

Kulturmihttomeari duogážin ja dainna duogážin mii lea evttohusas ahte regionalalaččat heivehit doarjagiid boazodoallošiehtadusa bokte, lea čielga gáibáduš oažžut govdadeabbot oktiibiddjojuvvon šiehtadallandelegašuvnna guktuid beliid bealis go ođđasit boazodoallošiehtadus šiehtadallo. Dát guoská maiddái oanehot áiggi šiehtadusaid šiehtadallamiidda.

Boazodoallošiehtadusa šiehtadallan oasálaččat leat otne stáhta ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvi (NRL). Sámediggi bidjá deattu ahte buohkat ealáhusas fertejit guorrasit daidda doaimmaide mat evttohuvvojit. Buohkain geat leat ealáhusas berre leat vejolašvuoda váikkuhit ovdáneapmái seamma dásis ja nu ahte lea lagáš oktavuoha boahhtevaš politihkkii. Ráđđehus lea bealistis maiddái buktán diehttevassii dákkáraš mihttomeari:

"Ii leat vejolaš čađahit čovdosiid maid boazoeaiggádat eai dohkket dahje main eai oainne guhkit áiggi ávkki." (s. 107)

Goittotge háliida Ráđđehus joatkit otná ortnega mii guoská šiehtadallanvuogatuhtii. Dasa Ráđđehus lea buktán ákkaid ahte bozodoallu lea nu smávva ealáhus ahte ii livčče nu buorre háddjet dan. Sámediggi árvoštallá veaháš earáláhkái. Boazodoallu ii leat mihkkege uhca ealáhusaid sámi oktavuodas. Válđohástalusat maid ovddabealde ealáhus lea leat válđoáššálaččat dan guovtti stuorámuš boazodoallogielddas. Sihke barggolašvuoda ovdáneamis ja servodatovdáneamis dán guovtti gielddas lea stuorra mearkkašupmi sámi oktavuodas.

Mii goittotge doavvošeimmet ahte organisašuvdna bargu háddjejuvvo nu uhccán go vejolaš. Muhto mii fertet nuppi bealis váldit guorahallama vuollái go otna leat guokte boazodoallo-organisašuvdna main leat measta seamma ollu miellahtut. Lea dán oktavuodas dehálaš fuomášit dan go lea boahtán ođđa stuorra boazoealáhusorganisašuvdna berre maiddái dát leat čielga mearka dasa ahte muhtun boazoeaiggádat oidnet ávkkálažžan go lea molsaektolaš organisašuvdna.

"Fløtten-lávdegoddi árvvoštalaš šiehtadallan vuoigatvuođa ná:

"Boazodoallošiehtadus lea šiehtadus gaskal guovtti oasálačča - Stáhta ja NRL. Bargojoavkku áddejumi mielde ferte dát rievdaduvvot. Lea lunddolaš jurddašit ahte boazodoallo-ealáhus šaddá viidábot ovddastuvvot šiehtadusain go dál."

Dáid árvvoštallamiid vuođul bivdá Sámediggi ahte Boazo Ealáhus Searvá (BES) mieđihuvvo šiehtadallanvuoigatvuohta seamma dásis NRL:ain.

Sámedikki váikkuhanfápmu boazodoallošiehtadallamiid guovdu ferte nannejuvvot eambo go maid dieđáhus evttoha.

Dát sáhtá dahkojuvvo dan bokte ahte Sámediggi váldá badjelasas ovddasvástádusa mii stáhtas lea šiehtadallamiid hárrái. Sirdináigodagas sáhtá dát dahkot nu ahte Sámediggi nammada ovddasteaddji Stáhta šiehtadallandeleagašuvdnii.

3.2.1 Sierralágan doarjjaortnegat šiehtadusa bokte

Ráđđehus áigu ráhkadit sierralágan doarjagiid boazodoallošiehtadusa bokte, guovlluide ektui. Dát lea dárbašlaš vai sáhtá buorebot heivehallat boazodoallopolitihka daid iešguđetlágan boazodoalloguovlluide doaimmadiid ja iešvuhtii. Mii áigut goittotge deattuhit dan várá mii lea das jos rievdadit ja sihkkut doarjjaortnegiid mat leat addán ollu guovlluide posiitiivalaš ovdáneami ealáhusas. Váikko dárbu rievdadit lea hirmat stuoris muhtun osiin Finnmákkus, fertejit šiehtadusa ortnegat biddjot nu ahte sihkkarastit ealáhusa boahteáiggi oppa riikkas.

3.2.2 Šiehtadusa veaju buoridan ortnegat

Sámedikkis lea fuolla nissoniid dilis daid veaju buoridan ortnegiid ektui mat leat šiehtadusas. Dieđáhusas evttohuvvo gal ahte galgá lagabuidda guorahallat daid duhtameahtunvuođaid mat gusket sadjásašortnegiid ja mánáidgárdiide. Lea seamma dehálaš geahčadit nissoniid oadjovuogitvuođaid, juoga mii govviduvvo buncaraggán dieđáhusa kapihttalas 7.4.5. Nissoniid vuoigatvuohta oazžut ovdaláiggepenšuvdna ferte dásidahttot seamma dásái go maid albmáin lea.

Sámediggi áigu muđui boahtit ruovttoluotta eankil jagiid šiehtadusaid sisdollui nugo eaktuduvvon dikkis galgá leat vejolašvuohta.

3.2.3 Boazodoallošiehtadusa ekologálaš mihttomearit

Lea dárbu ollislaččat čađamannat ja árvvoštallat boazodoallošiehtadusa váikkuhangaskaomiid boazodoallopolitihka mihttomeriid ektui, ea.ea. áideceggen ja mekaniseren.

3.3 Hálddašanápparáhta

Sámediggi doarju váldostrategiija mii lea dieđáhusas ahte sirdit stuorát ovddasvástádusa boazodoalliide alcceseaset báikkálaččat áššiin main lea dahkamuš guohtunresurššain ja daid geavaheamis. Dušše jos huksejuvvo doalliid iežaset ovddasvástádusvuođa dovdui ja dan ala mo iežaset dilli lea de sáhttit lihkostuvvat sihkkarastit ealáhusa boahtteáiggi.

Mii jáhkkit maiddá i ahte lea dárbbášlaš árvvoštallat hirbmat konkrehtalaččat doaimmaid oaneheabboš áigái hálddašeami ja oivahusa hárrái nu ahte sii sáhttet čoavdit iežaset doaimmaid.

Boazodoalu iežas hálddašanorgánaid nannen vealttameahttumit váldá veahá áiggi ja dan gaskkas leat muhtun dehálaš doaimmat maid ferte čoavdit.

Lea dárbbášlaš meroštallat čielgaseabbot go otna makkár doaimmat ja ovddasvástádus lea juohke hálddašeami dásis. Stivrenorgána doaibma ja bargu berre árvvoštallot buori áiggis ovdal boahtte nammadeami. Árvvoštallan berre maiddá sisdoallat hálddahusa.

Sihkkarvuođa dihte áigut mii dárkilastit ahte gažaldat eará resuršahálddašeami hárrái meaddil go guohtonresurššaid ii leat áigequovdil guorahallat ovdalgo Sámi vuoigatvuođaid lávdegoddi lea bidjan ovdan evttohusa dáid beliid birra mat leat vuoigatvuođain ja resuršahálddaseamis, ja dat resuršahálddašeapmi mii namuhuvvo čuovvovaččas lea ráddjejuvvon boazoguohtunresurššaide.

3.3.1 Sámediggi

Sámi boazodoallu lea ealáhus maid čielgaseapmosit sáhtta earuhit historjálaččat, ealáhuslaččat, juridihkkálaččat ja kultuvralaččat sierra sámi ealáhussan. Norga lea čadnon riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid bokte addit sámiide nanno-seabbo iešstivrenvuoigatvuođa. Jos guovddáš eiseváldit menddo dárkilit stivrejit hehtte dat ollislaš sámi servodaga doalaheami ja lunddolaš ovdáneami. Dás leat čiekŋalis váikkuhusat sámi servodatiesdovdui sihke ovttaskasat, sosialalaččat, ealáhuslaččat ja kultuvralaččat. Dieđáhusa evttohus ahte boazodoallopolitihkas ferte leat čielga sámepolitihkkálaš faggi, lea danin sihke lunddolaš ja dárbbášlaš.

Riikkaid gaskasaš geatnegahtti konvenšuvnnaid mihttomeriid vuođul, nugo FN:a olmmošvuoigatvuođaid konvenšuvdna, ILO

konvenšuvdna nr. 169 ja Vuodđolága § 110 a mearrádusaid mielde, ferte Sámediggi válđi badjelasas daid geatnegasvuodaid ja dan politihkkálaš ovddasvástádusa ja hálddahuslaš stivrejumi maid sámi boazodoallu mielddisbuktá. Stuorradiggi ferte rahpat vejolašvuoda dahkat daid dárbbášlaš láchkarievdadusaid maid dát gáibidit. Go Sámedikkis lea guovddáš sámepolitihkkálaš mearkkašupmi de vealttakeahtá oktii čatnojuvvojit dikki doaimmas buot sektuvrrat main lea mearkkašupmi sámi servodahkii.

Sámediggi ferte doaibmat aktiivalaččat sihke mii guoská hálddašanápparáhtii ja boazodoallo dieđáhusa hápmemii. Dieđáhusas lea veahá eahpečielggas mo Sámediggi eankil jagiin galgá sáhttit geavahit váikkuhanfámu boazodoallošiehtadussii. Dan guorahallamis maid diggi sáhtá dahkat, ii livčče makkárga mearkkašupmi ovdalgo manit jagi šiehtadallamiin.

Go Sámediggi galgá oažžut giehtadallami boazodoallostivrra ja orohatstivrra jahkedieđáhusaid, lea positiivalaš. Dát sihkarastašii bissovaš ja geatnegahtti ovttasbarggu Sámedikki ja hálddašanápparáhta gaska. Erenoamáš stuorra rievdadusaid otnáš dilis ii dát dagat formálalaččat, danin go Sámediggi juo dál, jos dáhttu, sáhtá giehtadallat dáid dieđáhusaid Sámelága vuodul.

Lea čielggas ahte Sámedikki sadji boazodoalu hálddašanorgána ektui ferte nannejuvvot. Sámi kultuvralaš ja ealáhuslaš iešmearrideami ja ovddasvástádusa čavga čađaheapmi, gáibida ahte Sámediggi válđá badjelasas boazodoaloealáhusa hálddašeami seamma láchkái go válđá badjelasas hálddašanovddasvástádusa muđui sámi áššiin. Rápmajuolludusa vuodul, mii lea sámi ealáhus- ja servodatulmiliidda, galgá jahkásaš boazodoallošiehtadus šiehtadallot. Dát šiehtadallamat fertejit dahkkot šiehtadallanlávdegotti maid Sámediggi lea nammađan ja boazodoalu šiehtadusbeliid gaska.

3.3.2 Boazodoallostivra

Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte boazodoallostivrras lea bajit dási ovddasvástádus kártet ja gozihit guhtoneatnamiid dili, guhtoneatnamiid geavaheami, boazologu ja eará dehálaš fáktuvrraid boazodoalloealáhusa ovddas. Nannoseabbot fápmudit hálddašanovddasvástádusa Ráđđehusas ja departemeanttas boazodoallostivrii, ja nannoseabbo oktavuoha gaskal boazodoallostivra ja Sámedikki, leat guovddáš oasis go sirdojuvvo stuorát ovddasvástádus alces sámi servodahkii.

Eanadoalu ovddastus boazodoallostivrras ferte árvvoštallot. Otnáš ortnet muittuha menddo ollu dan áiggi goas boazodoallo politihkka lei nu ahte dušše beare bearráigehččui boazodoallu ja heivehuvvui ovttabealálaččat eanadoalu beroštumiide. Jos

dáláš ortnet doalahuvvo, berre ovddastus dalle leat goappašiid beallásaš nu ahte boazodoallu šaddá ovddastuvvot eanadoalu orgánain.

Mii guoská ovddastussii boazodoallostivrras, ferte Sámediggi cuoiggodit man hirbmat botnjut lea sohkabeliid ovddastus dán stivrras. Njuolggadus ahte galget leat uhccimus 40% guktuid sohkabeliin lea hirbmat heajudit vuhtii váldon dán stivrras.

Guhkkit áiggi vuollái šaddá boazodoallostivra ja boazodoallohálldahus ovddastit lunddolaš ovttadagaid Sámedikki hálldašan-ápparáhtas. Dál juo berre Sámediggi oažžut válddi nammadit olles Boazodoallostivrra dahje goittotge Boazodoallostivrra eanetlogu ja stivrra jođiheaddji. Dát ii dárbbáš álgovuorus goittotge mearkkašit makkárga prinsihppalaš rievdadusa jos Departemeanttas lea bajit dási fágalaš ovddasvástádus. Seammaláhkái ii galgga min árvoštallamage mielde váldit konstitušuvdnalaš ovddasvástádusa fágastáhtarádis. Fágalaš ja geográfalaš fuopmášumiid sáhtá Sámediggi goittotge geatnegahttot váldit ja lea iešalddis ea.ea. čielggas ahte lea vejolaš vieččat evttohusaid organisašuvnnain.

3.3.3 Guovllustivra

Stuorradiggedieđáhusas lea Sámedikki áddejumi mielde hirbmat eahpečielggas mii guoská guovllustivrra doaimmaide ja ovddasvástádussii. Dan ovddasvástádus ja iešbirgejeaddjivuohta orrot hirbmadit ráddjejuvvon. Ii oro ekonomálaččat iige áššemeannudeamige dáfus buorre doalahit oasi masa eai biddjo čielgasot doaimmat ja ovddasvástádus. Sámediggi bivdá ahte dán hálldašanoasi doaimmat ja ovddasvástádus árvoštallo lagabui boazodoallolága ođasmahttima oktavuođas. Dasto lea lunddolaš ahte ahte Sámediggi nammada guovllustivrraid ealáhusa evttohusa mielde.

3.3.4 Orohatstivra

Prinsihppalaččat lea dát riehta linjá maid välljet, ahte boazo-eaiggádat ieža orohatstivrraid bokte ožžot stuorát stivre-voigatvuođa siskáldas diliid badjel ja ná ožžot stuorát ovddasvástádusa doibmii ja doibmii guoskevaš váikkuhusaide. Ná sáhtá siskáldas ealáhuslaš iešstivrejumi ovddidit gos ealáhusa iežas mahtolašvuohta, máhttu ja áddejupmi ožžot saji boahttevaš ealáhusa hápmemis.

Lea goittotge veaháš váttisvuođat maid badjel fertet beassat ovdalgo dás sáhttit lihkostuvvat. Áššis 24/90 celkkii Sámediggi:

"Guovlluid hálldašanvejolašvuođat leat otne menddo heaju danin go luohttámušolmmošápparáhtas váilu sihke vuoddu boahtteáigái čujuheaddji mearrádusaide ja váilu maiddái

dohkkehanvuoigatvuohta ja veahkkeávdnasat dahkat mearrádusaid. Iežas hálddašeami ovddasvástádus ferte ovttastahttot dohkálaš váikkuhangaskaomiin."

Dieđáhus árvala ahte orohatstivra galgá, seammaláhkái go luohttámušolmmošlávdegoddige otne, oažžut duppal doaimma, namalassii dego hálddašanorgána ja mii ovddasta orohagaid boazoeaiggádiid. Dás sáhttet šaddat guokte beroštumi mat namuhuvvon oktavuodain sáhttet boahit vuostálagaid ja dát sáhtta dagahit ahte orohatstivra ii nagot doaimmat. Lea vejolaš ahte dát váttisvuođat juo dál váikkuhit hirkmadit dáláš luohttámušlávdegottiid bargodillái. Sámediggi bivdá Ráđđehusa árvoštallat molsaeaktolaš čovdosiid dán čuoggás.

Ovddasvástádus guhtonresurššaid plánemis, organiseremis ja juohkkimis orohagaid mielde ráhkaduvvon guhton- ja doaimma-plánaid bokte, sáhttet šaddat bargun mat gáibidit ollu orohagain. Dát gáibida hálldahuslaš resurššaid orohagaid dásis ollu eambo mat orohagain leat otne. Orohatstivrrat fertejit oažžut resurššaid jos galget sáhttit jođihit dáid doaimmaid.

Stuorámuš noađđi mii orohatstivrii šaddá leat doaimmat mo čoavdit riidduid. Ii sáhte doarvái garrasit deattuhit ahte eavttut čoavdit dán doaimma otnáš diliid geažil ferte árvoštallot hirkmat dárkilit.

Dát lea okta daid eanemuš mearkašahhti čuoggáin dan plánas maid Ráđđehus lea hápmen. Sámediggi jáhká ahte hirkmat stuorra oassi boahhteáiggi boazodoalu hálddašeamis ja -politiikkas bissu dahje nohká dađi mielde mo lihkestuvvat orohatstivrraid bidjat nu ahte sáhttet čoavdit daid hirkmat ollu doaimmaid maid guovdu dat gártá, dan vuođul mo stuorradiggedieđáhus viggaha.

Doaluid ja orohagaid gilvalan gaskaomiid ferte čilget. Buot orohagain galget leat čielga ja regulerijuvvon guhtoneatnamat iežaset doaluide jáhkásaš dásis. Juohke doalus ferte leat čielga vuoigatvuođat iežaset doibmii orohatoktavuođa siste, mas lea vejolašvuohta giehtadallat váidimiid jos riiddut čožžilit doaimma- ja guhtonplánaid birra orohagain.

Eanemus riiddut bohtet siskáldasat orohagain ja gaskal orohagaid. Ii leat doarvái bidjat ovddasvástádusa dán stivrendássái almmá ahte seammás maiddái addet čielga njuolggadusaid ja makkár ovddasvástádus lea buot dásiin.

Sámediggi doarju Ráđđehusa plánaid ođđasit juohkit boazodoallo-orohagaid oassin strategiijas ahte buoridit guhtumiid juohkkáseami ja guhtumiid geavaheami. Dát ferte dahkkot ii dušše Finnmárkkus, muhto maiddái máttás guvlui gos dárbu dákkáraš reguleremiidda muhtun sajiin lea seamma čielggas. Eahpečielga areala reguleremat siskáldasat dagahit ja doalahit riidduid gaskal ovttaskas doallojoavkkuid. Dát ferte johti-

leapmosit čilgejuvvot boazodoallolága rievdadusa bokte, nu ahte oktasašguohton-duoba heittihuvvo definerekeahces vuogis. Otná juohkimat ja juohkkimiid váilumat eai dávis daid dárbbuide mat leat gánnáhahtti ja ekologálaš doaimmas. Ealáhusa iežas bealis lea geahččaluvvon ráhkadit ortnega mas orohagaid ođđasit juohkin lea leamaš guovddážis. Jos galgá sáhttit ráhkadit dohkálaš guohton- ja doaibmaplánaid juohke ovttaskas orohahkii fertejit dat juhkkot nu ahte dat lunddolaččat ráhkadit vuođu ovttasbargat gaskal orohagaid orohatovttadagaid.

3.3.5 Davviriikkalaš ovttasbargo-orgána sámi- ja boazodoallo- gažaldagain

Sámediggi čujuha ahte dán ortnegis ii leat mihkkege čielga doaimmaid, ja evttoha dán vuođul ahte ovttasbargo-orgána dainna vugiin heittihuvvo.

Sámediggi lea Ráđđehusain ovttaoaivilis ahte davviriikkalaš ovttasbarggu boahhtevaš organiseren dán suorggis berre árvvoštallot sámepolitihkkálaš ovdáneami ektui. Sámediggi áigu bargat aktiivalaččat davviriikkalaš sámepolitihkkálaš ovttasbarggu ovdáneami hárrái.

3.4 Konvenšuvdnii čatnon guohtumat

Vuoigatvuohta guođohit bohccuid riikkarájáid rastá lea vuoigatvuohta mii ii leat gitta sámiid nášuvdnalaš stáhtii gullevašvuođas ja dán ferte árvvoštallat ealáhuslaš dárbbuid vuođul. Dát vuoigatvuohta lea 1751 Lappecodicillas ja ovddasta dehálaš oasi sámi riektivuođus oppalaččat.

Sámediggi ferte oažžut váikkuhanfámu proseassas go Boazoguođohan-konvenšuvdna gaskal Norgga ja Ruođa, ja Boazoáidekonvenšuvdna gaskal Norgga ja Suoma ráhkaduvvo ja ođasmahtto.

3.5 Oaivadus

Oaivadus ovttaskas olbmo dásis livčče čoavddainstrumeanta sirdin áiggis. Sierralágan ealáhusdoallit fertejit aktiivalaš oaivadusa bokte oažžut dieđuid daid vejolašvuođaid birra mat leat nuppástuhttin doaimmain, oahpus ja lassin vel mo nuppástuhttit iežaset doaimmaid.

Sámediggi áigu deattuhit daid gáibádusaid dat bidjá daidda geat galget oaivadit. Dat lágalašvuohta ja luohttámuš maid oaivadusbálvalus oažžu ealáhusa siste mearridivčče makkár vuoimmi bálvalus oažžu.

Oaivadusbálvalus ferte garrasit nannejuvvot buot boazodoalloguovlluin. Berre bidjat deattu ozadeaddji oaivadanbargui boazodoalloguovlluid ja ealáhusa doalliid guovdu.

3.6 Bearráigeahččo-doaimmat

Boazopolitiijá doaimmat berrejit nuppástuhttot ja bargu háddjejuvvot. Seammás lea dárbbaslaš nannosit fágalaččat hukset boazopolitiijá bargodili mas erenoamážit berre bidjat deattu oidnui, máhttui ja dáidui praktihkkalaš boazodoalus.

3.7 Duŧkan ja oahppu

Sámedikkis lea seamma oaidnu go Ráđđehusasge dan dárbbu ektui mo nannet duŧkama, oahpu ja oaivadusa boazodoalus. Nugo čujuhuvvo de ii leat máhtolašvuođa bajideami dárbbu oktavuođas vuosttazettiin sáhka dan dárbbus mii bargiin leažžá sin beaivválaš ealáhusdoaimmas. Boazodoallu otne ja boahtteáiggis šaddá leat ođđa hástalusaid guovdu mat dárbbasit čuovvumiid sihke oahppo-, duŧkama- ja oaivadusosiin.

Sámediggi áigu deattuhit ahte lea dárbu lahka ovttas bargat gaskal diehtaga, oahppu, oaivadusa ja ealáhusa doalliid. Dán oktavuođas čujuhit Sámediggeplánii 1991-93 gos čuožžu:

"Formálalaš oahpposystema dahká dušše ovttá oasi daid ollislaš máhtolašvuođain. Hirbmat ollu máhttu lea ovddiduvvon báikkálaš ealáhuseallimis ja birrasis. Dán sáhtá várra čielgaseabmosit oaidnit boazodoalus, gos easka mañimus jagiin sáhttit oaidnit ahte oahppu lea šaddan oassin ollislaš oktavuođas."

Hástalus daid sierralágan lađđasiidda boazodoaluoahpus lea nuppiin sániin daddjon ovddidit vugiid mo kártet ja gaskkustit dan máhtu mii lea ealáhusas ávkin ealáhusa boahtteáiggi doalliide ja sámi servodahkii ollislaččat.

Dat hástalus mii lea ovddidit sámi oahpposystema ollislaččat, lea guhkes iige uhccimusat proseassa mii gáibida ollu návccaid. Sámediggi áigu deattuhit dan stuorra ovddasvástádusa mii lea juolludeaddji eiseváldiin, dán áiggis goas boares sámi máhtut leat áibbas nohkamin almmá ahte báhcá manggelágan duođáštus, ja vejolašvuođa viidáseabbot fievrridit. Dát lea máhtu maid stuorra oassái otne gávdnat dušše boazodoalus.

Sámediggi áigu deattuhit ahte lea dehálaš hukset boazodoalu duŧkama mas lea vuođđu sámi kultuvrras ja fágalaš áddejumis. Mii fertet bargat hirbmadit rekrutteren dihte sámi nuoraid dákkáraš duŧkamii, danin go mii jáhkket sii sáhttet mielddiset buktit dan árbevirolaš praktihkkalaš girjedieđu ja viidáseabbot joatkit formaliserejuvvon máhtu ja girjedieđu.

Boazodoalu duŧkamis lea hirbmat ollu iskkaduvvon ealáhusa biologálaš dilli. Dát lea lunddolaččat dehálaš vuođđun áddet oktavuođa gaskal ealliid ja birrasa. Seamma dehálaš lea goittotge duŧkat ealáhusa servodatlaš diliid ealáhusas ja ealáhusa birra.

Lea dehálaš viidáseabbot joatkit ja hukset boazodoalu fágamáhtolašvuoda sámi birrasiin. Mii áigut danin čujuhit čuovvovaš doaimmaid mat leat guovddážiis dán oktavuođas:

- Ásahit boazodoallo-oahpu Sámi Allaskuvlii
- nannet ja hukset boazodoalu duŋkama Davviriikkaid Sámi Instituhttas ja geahččalit oažžut eambo formaliserejuvvon ovttasbarggu gaskal Instituhta ja Allaskuvlla.
- hukset máhttaheami guovddáža boazodoalu várás

Dieđáhusas ja daid doaimmaid hárrái mat dallánaga leat biddjon johtui dieđáhusa duogážiin lea SUFUR gessojuvvon ovdan guovddáš orgánan. Sámediggi áigu deattuhit ahte ovddimuš berre leat Sámi oahpahusráđđi mas berre leat váldo-ovttastahttin ovddasvástádus plánet oahpahusdoaimmaid. Joatkkaskuvlla dási oahpahusas ja rávisolbmuid oahpus leat sámi joatkkaskuvllat mat berrejit oažžut ovddasvástádusa mii guoská doaimmaide Guovdageainnus ja Kárášjogas, gos skuvllat leat.

Daid institušuvnnain main lea fágalaš ja kultuvralaš máhtolašvuolta sámi oahpahusáššiin ja viiddis áddejumis lagašvuolta mihttomearrejovkui, berre maidái leat čielga čuovvunovddasvástádus, juoga eará ii livčče fágalaččat buorre ja sámpolitihkkálaččat livčče dohkketmeahtun.

3.8 Nuppástuhttinprográmma

Stuorradiggedieđáhus bidjá nugo ovdal namuhuvvon deattu geahčadit boazodoallopolitihka nuppástuhttin dárbbu mii lea gáibiduvvon, stuorát servodatlaš oktavuođas. Sámediggi lea ollu gerddiid deattuhan daid vuođđoprinsihpaid mat berrejit gustot sámpolitihkkálaš oktavuođas, mii čielgaseapmosit boahdá oidnosii Sámediggeplánas áigodahkii 1991-93, kapihttal 3.3 "Norgga boaittobealis sámi guovddážiin", gos čuožžu earret eará ná:

"Sámediggi čujuha ahte bajit dási sámi ássanguovlluid ealáhusa ja servodatovddideami strategiija stuorámuš oassái vuolga das ahte dát lea guovllupolitihkkálaččat norgga boaittobealit. Strategiija berre dál earáhuhttot nu ahte sámi guovllut leat sámi guovddážat mat gáibidit lassii doaimmaid."

Dieđáhusa nuppástuhttin prográmmas lea evttohuvvon buori ákkaid vuođul oppalaš dárbbuid birra mat leat osiin sámi servodagas, main čielgasit lea historjálaš vuođđu, ja boađus muhtun muddui eiseválddiid boasttu politihkas. Sámediggi lea duhtavaš dainna go Ráđđehusa bealis geahččalit bidjat doaimmaid mat sáhttet veahkehit nannet sámi guovlluid dáiddu ja vejolašvuoda čuovdudat hástalusaid mat leat boazodoalu váttis dili oktavuođas.

Gaskaboddosaš guorahallamis mo nuppástuhttin prográmma galgá čaahuvvot, orru nu ahte Sámedikki oassi lea muhtun muđui ráddjejuvvon. Nuppástuhttin prográmma ja dan doaimmat váikkuhit njuolga Sámedikki bargosuorgái ollu sajiin. Dieđáhusas bohtá goittotge ovdan ahte organiseren ii leat loahpalaččat mearriduvvon ja ahte dát čielggaduvvo dallánaga manná go Stuorradiggi lea dán meannudan.

Sámedikki prinsihppalaš addejupmi lea ahte ii livčče lunddolaš diggái leat mielde, almmá ahte dikkis livčče lean vejolašvuohta addit cealkámuš ovddalgihtii. Dás lea čielggas ahte Sámedikkis galgá leat politihkkálaš ja hálldahuslaš ovddasvástádus áššiin mat gusket sámi álbmogii. Muđui čujuhit dan guorahallamii mii ovdelis lei, Sámedikki sadji boazodoallopolitihka ektui.

Sámediggi oaivvilda ahte prográmmastivrra berre Sámediggi nammat ja mas leat ovddasteaddjit áigequovdilis departemeanttain, fylkkain ja gielddain.

Nuppástuhttin doaimmat eai galgga vuođđuduvvot dušše dan bokte ahte nuppeláhkái prioriteret boazodoallošiehtadusa ruđaid dahje ruđaid mat juo ovddalgihtii leat čadnojuvvon departamentalalaš eavttuide.

Sámediggi bivdá ahte Stuorradiggi jahkásaččat juolluda sierra ruđaid prográmmastivrra geavahussii.

3.8.1 Nuppástuhttin prográmma oktavuoha boazodollui

Fuolakeahttá dan oppalaš profiilas maid dieđáhus geahččala bidjat nuppástuhttin prográmma ektui, lea Sámedikkis addejupmi ahte nuppástuhttin prográmma álgovuđolaš doaibma lea čoavdit hástalusaid maid guovdu boazodoalloealáhus lea. Dát guoská erenoamážit oahpahusa beali doaimmaide, ja doaimmaid ovdánahttimii mat leat vuođđuduvvon ealáhusa ráhkadahtegeahtes gálvui.

Sámediggi oaidná lunddolažžan ahte ovttasbargu gaskal prográmmastivrra ja buhtalasealáhusaid geahččalanprošeavtta šaddá nu lagaš go vejolaš. Dákkáraš doaimmat sáhtašedje addit daidda geat barget ealáhusas vejolašvuođa ovdánahttit ealáhusa ollásit, iige menddo garrasit deattuhit biergoprodukšuvnna. Dát lea ovddimuččas dehálaš go jurddašit ovttadássásašvuođa, vejolašvuođaid mat leat duodji-produkšuvnnas, jna.

3.8.2 Buohtalasealáhusaid geahččalanprošeakta

Boazodoallu lea mielde geahččalanprošeavttas sihke nu gohčoduvvon jođihandoarjjaoasi ja ovdánahttinnoasi bokte.

Jođihandoarjjaoassi, mii lea ráddjejuvvon guđa gildii golmma davimus fylkkain leat ollu kriteriijat geat bohtet dán oasi vuollái. Boazodoallit geain ii leat doallu dahje eai deavdde kriteriijaid doallat sierra doalu sáhttet bohtit jođihandoarjjaortnega vuollái jos lassin barget juogo eanadoalus dahje guolástit.

Prošeavtta ovdánahttinnoassi sisdoallá ollu ortnegiid ja guoská daid gielddaide mat leat mielde Sámi ovddidanfoandda doaibma-guovllus. Doarjja dákkáraš ulbmiliidda sáhtta addojuvvot daidda geat barget árbevirolaš sámi ealáhusain (ea. ea. boazodoallu) geat háliidit ovdánahttit buohtalasoktavuođaid dáid gaskka ja lassin vel lea vejolaš váldit ođđa ealáhusaid.

Dán ovdánahttin oasi mihttomearrin lea čilget sáhttago ovdánahttinnoarjja olggobeale dábálaš ealáhusšiehtadusaid buktit ođđa bargovejolašvuođaid ja lasihit boađuid buohtalasealáhusaid bokte.

Dat mii lea erenoamáš dovdomearka sámi ássanguovlluide lea ahte dat leat márginála guovlluin. Vejolašvuođat ásahtit ođđa bargosajiid leat heaju ja danin leat dat stuorra oassái ovttaskas doalliid iniciatiivva ja doaibmanfámu duohken. Jos galgá nannet dienasvuođu dáid guovlluin livčče lassiealáhusain lassin omd. boazodollui hirbmat stuorra mearkkašupmi.

Prošeakta iešalddis ii galggá ávžžuhit doalliid eret ámmáhis, mas lea dušše okta bargosuorgi, buohtalasealáhusaide. Dárbbasit goappašagaid heivehallamiid, muhto jos resuršavuođu lea menddo uhcci nu ahte attašii doarvái ekonomálaš boađuid lea dárbbaslaš gávdnat lassidietnasiid eará ealáhusaid bokte, ovttas eará ealáhusain.

3.8.3 Nuppástuhttinprográmma oktavuohka boazodoalu nuoraide

Dat hástalusat maid ovddabealde ealáhus lea Sis Finnmákkus čatnasit maiddá ealáhusa nuoraid boahhteáigái. Sámediggi áigu deattuhit dan ovddasvástádusa mii lea das mo sihkkarastit ealáhusa rekrutterema jagiin ovddosguvlui. Sámediggi deattuha ahte lea garra dárbu doibmii bidjat molsaeaktolaš oahppo- ja barggolašvuođa vejolašvuođaid. Seammás fertejit boazodoalu nuorat oažžut vejolašvuođaid háhkat buoret teorehtálaš ja fágalaš máhtolašvuođa vai devdet dan saji mii ealáhusas lea oaiivilduvvon galgat leat sámi guovlluin.

3.9 Vearuid ja buvttadusaid geavaheapmi váikkuhangaskaoapmin

Eará váikkuhangaskaomiid ektui mat leat boazodoallopolitihkas leat vearut ja buvttadusat deattuhuvvon dieđáhusas. Sámediggi oaidná positiivalažžan go Ráđđehus geahččala guorahallat vearro- ja buvttaduspolitihka boazodoalu ektui.

Ferte geahččat maid sáhtta dohkkehit doaibmafievrun boazodoalus. Sámediggi áigu erenoamážit čujuhit dan gáibádussii ahte muhtaskoter šaddá dohkkehuvvot doaibmafievrun.

Sámediggi áigu lassin guorahallat ovttá evttohusa Fløtten-lávdegotti árvalusas. Dás lea sáhka doalliid vejolašvuođas bidjat sierra njuovvan boađuid fondii (gč. Fløtten-lávdegotti árvalusa s. 19, doaibma 5.10). Ealáhusa bealis leat deattuhan ahte doallit stuorra oassái sáhttet geavahit vearuheami sivvan dasa ahte eai geahpet bohccuid. Dát guoská várra dušše daidda geain leat stuorra ealut. Go livčče vejolašvuohta bidjat fondii ruđaid ja máksit vearu dušše go váldá foanddas ruđaid, dás livčče seamma buorre sihkkarvuođa doaibma go stuorra ealus. Sámediggi áigu dás čujuhit njukčamánu 23. mannosáš 1984 nr. 11 láhkii, ja bivdá Ráđđehusa buktit evttohusa heivehit lága nu ahte dán evttohusa sáhtta čađahit.

Sámediggi navdá ahte dákkár doaimmas sáhtašii leat sihke mearkkašahtti beaktu boazolohkui, ja livčče maiddái vejolašvuohta addit saji eanet doalliide guhkkit áiggi vuollái.

4. OVTTADÁSSÁSAŠVUOHTA

Sámedikkis lea áddejupmi ahte leat hirbmat stuorra hástalusat boazodoallopolitihkas mii guoská ealáhusa nissoniid dillái. Dat evttohusat maid Ráđđehus buktá, eai leat doarvái Sámedikki áddejumi mielde. Sámediggi oaidná ahte sáhttet šaddat mihttomearreriiddut go mihttomeriid lohku lassána ja váikkuhangaskaomiid dárbu mihttomeriid juksamii sáhtta váikkuhit áibbas nuppeláhkái. Dás fuolakeahhtá lea gažaldat nannet nissoniid dili ja saji ealáhusas stuorra oassái miellaguoddo- ja vuoigatvuohtagažaldat, muhto maiddái ekonomálaš gažaldat. Nissoniid bargu ja dárbu oažžut sihkkarvuođa go bargá ealáhusas ferte leat seamma dásis go albmáinge. Dát ferte boahit oidnosii boazodoallolága rievdadusaid bokte ja boazodoallošiehtadusa váikkuhangaskaoapmepolitihka bokte.

5. AREÁLA

Ráđđehus nanne dieđáhusa kapihttalis 4.3.3 ahte:

"Go váldá vuhtii eahpečielggasvuodaid mat leat vuoigatvuođa dili hárrái ja riidduid maid dákkár viiddideapmi buktá, de departemeanta oaivvilda ahte sámi boazogovlluid viiddideapmi ferte árvvoštallot unnán vejolažžan, ja departementta mielas ii leat vuoddu álggahit maidege dien guvlui."
(*Sd.dieđ. nr. 28, kap. 4.3.3 s. 27 nubbi teakstaoassi.*)

Sámedikkis lea dán oktavuođas earalágan oaidnu. Dat areálat man birra dás lea sáhka leat areálat mat stuorra oassái eai geavahuvvo ealáhusas otne. Fuolakeahhtá daid váttisvuođain ealáhusas leat muhtun osiin Finnmárkkus resuršageavaheami geažil, deattuha maiddáí Ráđđehusge ahte ollu sajiin lea gánnáhahtti ealáhus gos resuršageavaheapmi lea dássedeattus.

Sámediggi áigu bajábealde namuhuvvoma ja mearkkašumiid vuođul mat leat bukten ovdan ovdal teakstaoasis 3.1.1, bivdit ahte ráfáiduhtton areálat siskkabealde, - ja ođđa areálat olggo-bealde sámi boazoguohtungovlluid árvvoštallojuvvojit dan eanemus guovddáš sámi ealáhusaid ovdáneami ektui.

6 LOAHPPEMEARKKAŠUPMI

Ráđđehusa dieđáhus "Nana, bissovaš boazodoallu" eaktuda ahte Sámediggi galgá oažžut stuorát saji go boahttevaš boazodoallopolitihkka hábmejuvvo. Sámediggi lea ovttaoaivilis dán mihttomeari hárrái ja gávnaha ahte dieđáhus ná árvala eambo iešmearridanvuoigatvuođa sámi servodahkii. Dainna eavttuin jos Sámedikki árvalusat čuvvojuvvojit, sáhtá boazodoallopolitihkka šaddat ovddasvástádussuorgin olles sámi álbmogii.

Guovddáš oassi daid guorahallamiin mat dieđáhusas leat, ahte lea dárbu sierra doaimmaide jos galgá nannet infrastruktuurra sámi guovlluin. Dat guoská erenoamážit surggiide nugo duškan, oahppu ja ealáhusovdánahttin, ja daidda hástalusaide mat leat ahte duođaštit ja viidáseabbot doalvut dan máhtolašvuođa mii erenoamážit lea boazodoalloealáhusas.

Sámpolitihkka lea guhkkes áiggi giehtadallan čujuhit daid čielga duhtameahttunvuođaid gaskal čoagganan dárbbuid ja doaibmaresurššaid sámi servodagas. Dán geažil lea hirbmat váidalahtti go láchkalaš gáibádusaide ja dárbbuide ii gávdno čoavddus ovdalgo hehti boahtá.

Sámi servodaga boahtteáiggi ovdánahttima geažil, álgá leat áigi ahte hehtidili eanemustuhttin sámpolitihkkálaš oktavuođas, sáhtá ovdánahttot huksejeaddji ságastallamii gos láchkalaš dárbbut čoavdásit almmá ahte ferte dorvvastit sierra hehtedili čovdosiidda.

Daid geatnegasvuodaid vuođul mat leat ásahuvvon dan bokte go

Vuođđolága § 110A mearriduvvui ja go ILO-konvenšuvdna nr. 169 dohkkehuvvui, lea Stuorradikkis čielga geatnegasvuođat dan guvlui ahte nannet sámi iešmearridan vuoigatvuođa. Dán ovdáneami oktavuođas ferte nannoseabbot gáhttet areálaid. Konkrehtalaš gažaldagat dán oktavuođas eaktuduvvojit váldot sámi vuoigatvuođaid lávdegotti árvalusa meannudeami oktavuođas ja boazodoallolága ođasmahttima oktavuođas.

Áirras Mathis M. Sara ovddidii čuovvovaš lassievttohusa § 22 vuođul:

Sámediggi čujuha Sd.dieđ. nr. 28 (1991-1992) Nana bissovaš boazodoallu.

Ráđđehusa dieđáhus ja go Sámedikki ieš guovddáštahtta daid sierralágan čuolmmaid ja sierralágan doaibmaevttohusaid oažžun dihte bissovaš čovdosiid boazodoalu váttisvuođaide, lea čielgasit dovddahus ahte lea dárbu stuorrát rievdadit gustovaš boazodoallolága. Seammás diehtá Sámediggi ahte lea maiddái evttohuvvon rievdaduvvot geassemánu 9. b. 1978 mannosáš boazodoallolága maid Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvi lea ráhkadan. Sámediggi váfista dakko bokte ahte boazosápmelaččaid ja boazodoalu váttisvuođat leat stuorra oassái Sámedikki boahttevaš ovddasvástádus. Dán ovddasvástádusa oaiivvilda Sámediggi buoremusat sáhttit suodjalit jos Sámediggi váldá badjelasas ovddidit boahttevaš premissaid sámi boazodollui, ea.ea. dakko bokte ahte Sámediggi bidjá dasa erenoamáš lávdegotti mii galgá ráhkadit ođđa boazodoallolága evttohusa.

Áirras Johan Jernsletten ovddidii čuovvovaš evttohusa:

Mathis M. Sara lassievttohus sáddejuvvo sámediggeráđđái.

III JIENASTEAPMI

Ella Holm Bull evttohus ovttajienalaččat mearriduvvon bidjat čoahkkingirjái mielde.

Ingrid Smuk Rollstad rievdadusevttohus čuoggái 3.8, 4. teaksta-oassi hilgjuvvui 26 jienain 10 jiena vuostá.

Ingrid Smuk Rollstad rievdadusevttohus čuoggái 3.8, manimuš teaksta-oassi hilgjuvvui 29 jienain 7 jiena vuostá.

Mathis M. Sara rievdadusárvalus čuoggái 3.1 hilgjuvvui 24 jienain 12 jiena vuostá.

Mathis M. Sara rievdadusárvalus čuoggái 3.3.4 manimuš teaksta-oassi hilgjuvvui 30 jienain 6 jiena vuostá.

Mathis M. Sara rievdadusárvalus čuoggái 6 hilgujuvvui 30 jienain 6 jiena vuostá.

Ealáhusáššiid váldolávdegotti árvalus hilgujuvvui 24 jienain 12 jiena vuostá.

Mathis M. Sara evttohus čoaahkinortnega § 22 vuođul ahte giehtadallat lassievttohusa mearriduvvon 32 jienain 4 jiena vuostá.

Johan Jernslettena evttohus ahte sáddet Mathis M. Sara lassievttohusa sámediggeráđđái mearriduvvui 34 jienain 2 jiena vuostá.

IV LOAHPALAŠ MEARRÁDUS

Aage Pedersena evttohus mearrádussan vuođđuduvvon sámediggeráđi evttohusii mii lei árvalussan ealáhusáššiid váldolávdegodđái, mearriduvvui 28 jienain 8 jiena vuostá.

ÁŠŠI 16/92 EEO-ŠIEHTADUS - GULASKUDDANCEALKÁMUŠ

I ÁŠŠEBÁHPIRAT

- Olgoriikkadepartemeantta 92.03.05 čállin girji
- Europeálaš ekonomalaš ovttasbargogovllu šiehtadus - oaniduvvon dárogiel veršuvdna
- Agreement on the European Economic Area
- Sápmelaččat ja EEO/EO - muhtun gažaldagaid gaskaboddosaš čilgehus
- Sámedikki presideantta 92.03.13. čállin girji Olgoriikkadepartementii Gávpeministara bokte
- Reive Olgoriikkadepartemeanttas 25.03.92

II ÁRVALUS

Ealáhusáššiid váldolávdegoddi ovddidii čuovvovaš árvalusa Sámediggái áššeovddideaddji Peder Mathisen bokte:

1 ÁLGGAHUS

Sámediggi áigu dáikko bokte buktit cealkámušas ovdanbuktojuvvon EEOšiehtadussii. Šiehtadus lea hui viiddis, ja cealkináigemearri lea sakkarat oanehaš. Sámedikki mielas lea sivva šállošit, go diggi álbmoga válljen orgánan lea buhtastahttojuvvon ealáhusservviiguin cealkináigemeari hárrái. Sierranas servviid ektui mat leat mielde ráddjejuvvon cealkinvuorus, galgá Sámediggi cealkit sápmelaš beroštumiid suorgefátmasteaddji

orgánan. Gulaskuddancealkámuša áigemearri bidjá dohkketmeahttun gáibádusaid min vuogádahkii, iige atte makkárga vejolašvuođaid siskkáldasat sápmelaš guovlluin gulaskuddat. Diekkár áššegieđahallama bealuštahttivuođa sáhtá dákkár viiddis áššis eahpidit.

Sámedikki cealkámuš lea golmmaoasat. Vuosttas oassi sisttisdoallá muhtun álbmotrievtti árvoštallamiid šiehtadusa oktavuođas. Nubbi oassi vihkkedallá maid šiehtadus sáhtá mielddisbuktit ealáhusdoibmii sápmelaš guovlluin muđui, ja sápmelaš ealáhusaide erenoamážit. Loahpas buktá Sámediggi oaivilis šiehtadusa birra.

2 STÁHTAEISEVÁLDDIID OKTAVUOHTA SÁPMELAŠ BEROŠTUMIIDE

Stáhtaeiseválddiid sámpolitiikka válđočuoggáid vuođđu lea, ahte sápmelaččat leat čearddalaš veahádat ja sierra álbmot, muhto seammás maidái norgalaš boargarat. Vai sápmelaččat galget sáhttit ceavzit sierra álbmogin boahtteáiggisge, de fertejit čađahuvvot sierra doaibmabijut sápmelaš veahkadaga nammii. Mihttu lea vánhurskkisvuohta ja duohta dásseárvu sápmelaš kultuvrra ja eará kultuvrraid gaskkas riikkas. Sápmelaččat veahádashkan leat geanoheamit eanetlohkoveahkadaga ektui. Sápmelaččat čeardan maid eai hálde olus makkárga politihkalaš fápmogaskomiid mat sáhtášedje buhttet sin veahádatdili. Sámediggi lea neavvu mii earret eará galgá diekkár ovdáneami dagahit, ja maidái ahte sápmelaš unnitlohku vánhurskásit gieđahallojuvvo.

Čearddalaš veahádagaid ja eamiálbmogiid oktavuhtii guoski riikkaidgaskasaš riekteovdáneapmi ferte leat guovddáš oassi eiseválddiid sámpolitiikkalaš doaibmabijuid hábmema árvoštallanvuođus. Stáhtaeiseválddiid ovddasvástádussii gullá maidái dilálašvuođaid láchit nu, ahte sápmelaččat ožžot dárbbášlaš váikkuhangaskaomiid maiguin ieža váfistit ja viidásetovddidit kultuvrraset iežaset eavttuid vuođul dan muđui go ieža dan háliidit. Danin sápmelaččain seahá leat viiddis iešmearridanvuoigatvuohta ja váikkuhus gažaldagain main lea erenoamáš dárkkuhus sápmelaš kultuvrra dillái. Erenoamážit sisttisdoallá dát rápmaveavttuid maid eiseválddit čađat bidjet sápmelaččaid kulturdoaimmaheapmái.

Sápmelaččain lea maidái alddiineaset ovddasvástádus sápmelaš kultuvrra boahtteáiggis. Sámediggi dat galgá láidestit sápmelaš boahtteáiggi ovddideami. Sámedikki ovddasvástádus lea fuolahit, ahte vuođđoláhkáparagráfii sápmelaččaid vuoigatvuođalaš dili birra ja sámelága ulbmilii addojuvvo buorre boahtteáigásaš sisdoallu.

Vai sápmelaš giella, kultuvra ja servodatdoaimma galgá seailut ja ovdánit, de fertejit doaibmabijut mat álggahuvvojit, soahpat bargguide sihke govododaga ja váriid dáfus. Sámediggi galgá leat ovddimusas dahkamin árvoštusa mii galgá njuolggadit stáhta kulturpolitihka sápmelaččaid gouvdu Norggas.

2.1 Vuodđolága § 110 a

Vuodđolága § 110 a sápmelaš vuoigatvuođaid birra deattuha buot allaáiggálaččamus ja geatnegahtti vuogi mielde maid min riekteortnet dovda, norgalaš eiseválddiid ovddasvástádusa sápmelaš kultuvrra seailuheamis ja ovddidanvejolašvuođaid addimis. Vuodđoláhkaparagráfa nanne prinsihpalaš vuođu alde, ahte erenoamáš doaibmajut fertejit čađahuvvot vai dán mihtu galgá olahit. Prinsihppa čađahuvvo almmolaš eiseválddiid lágaid ja eará mearrádusaid bokte (vrd. Innst.S.nr. 147 (1987-88)).

Vuodđolága § 110 a sisttisdoallá sihke suodjalusa politihka vuostá mii áitá sápmelaš kulturdoaimmaheami ja geatnegasvuođa fápmui bidjat positiivvalaš doaibmajuid sápmelaš kultuvrra nammii. § 110 a geatnegasvuohta sisttisdoallá nappo maiddái sápmelaš kulturdoaimmaheami ávnnaslaš vuođu (vrd. NOU:14, s.19).

Čilgehus maid Sámediggi lea ráhkadahtán, čujuha ahte Norga "lea navdojuvvon" sáhttit searvat EEO:i/EO:i mearrádusa mielde v.l. § 93 vuođul, (vrd. Čilgehusa s. 26), mii mielddisbukta ahte vuodđoláhka manná ovddabeale mearrádusaid mat dahkkojuvvojit EEO:s.

Čuoččuhuvvon lea, ahte v.l. § 93 ii sáhte adnojuvot EEO:i dahje EO:i searvamis. Mearrádusa várašupmi, ahte váldi galgá sirdiduvvot "áššiid dáfus ráddjejuvvon suorggis" ("paa et sagligt begrænset Omraade"), sáhtta dagahit váttisvuođaid. Molssaeaktu lea mearridit searvama v.l. § 112 lágastusa vuođul. Jus paragrafat šaddet vuostálagaid, de manná ođđa vuodđoláhkamearrádus dábálaččat ovddabeale v.l. § 110 a dan prinsihpa mielde, ahte ođđasat njuolggadusat mannet ovddabeale boarrasat njuolggadusaid (lex posterior). Dát sáhtta dalle goahcat buori ovdáneami mii sápmelaččaid guovdu lea dáhpáhuvvon manimus jagiid. Bahámus dilis máhcahuvvo ovdáneapmi jus v.l. § 110 a galgá vuollástuvvot EEO-/EO-rievtti.

2.2 ON:a 1966:a siviillalaš ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvnna ártihkkal 27

Álbmotrievtti geatnegasvuođat mat Norgga čatnet, leat maiddái vuđolaččat čielggaduvvon Ot.prp. nr. 33:s (1986-87), (vrd. kapihttal 4:n s. 25-27). Erenoamáš deatálaš lea, ahte ON:a 1966:a siviillalaš ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvnna ártihkkal 27 sisttisdoallá sápmelaš kulturdoaimmaheami ávnnaslaš vuođu suodjaleami. Stuorradikki justislávdegoddi celkkii dán birra ahte:

"Lávdegoddi guorrasa oaivilii, ahte stáhtas lea geatnegasvuohta positiivvalaččat váikkuhit, ahte sápmelaš álbmotčearddas leat ávnnaslaš vejolašvuođat dikšut iežas kultuvrra ja giela, ja vejolašvuođat iežas kulturvuogi fysihkalaš ja ekonomalaš vuođu váikkuhit." (vrd. Innst.O.nr. 79 (1986-87) čuokkis 4 s.5).

NOU 1984:18 S, sámiid vuoigatvuođaid dili birra, dulko kulturdoahpaga viidát:

"Dán dulkoma válđočuokkis lea mearrádusa kultuvradoahpaga áddejupmi. Ii leat eahpideames ahte "kultuvra"-doaba dás gokčá mángga lágán láhtten- ja almmuhanvugiid, nugo girjjiid, áviissaid, radio, televišuvnna, teahteriid, govvadáidaga, skearroráhkademiid jna. Vedjet gal leat muhtun ráddjenváttisvuođat dán hárrái, muhto dán oktavuodas eai leat dat nu deatálaččat. Muhto de lea guovddáš gažaldat min čilgehusas, ahte sisttisdoallágo 27. ártihkkala "kultuvra"-doaba earret diekkár "idealalaš" almmuhanvugiid, maiddá ("vuoingalaš") kultuvrra ealáhusvuođu. Jos gažaldaga vástádus lea ahte dan dahká, de dás lea mearkkašupmi sámi ealáhusvuoigatvuođaide ja eanan- ja čáhcevuogitvuođaide." (vrd. NAČ 1984:18 S, s.19)

Sámevuogitvuođalávdegoddi gávnna, ahte ártihkkal 27 čielgasit vuoigada veahádagaid sierra suodjalusa.

Sápmelaš guovlluid suddjen olgoriikkalaš ásaheamiid ja ássama vuostá šaddá váttisin, go dat áddejuvvo čiegus vealáheapmin, ja danin sáhtta rihkkut EEO-/EO-rievtti (vrd. EEO-šiehtadusa III. oasi kápihttal 2:in). Jus gáržžidusat mat biddjojuvvojit, buohtastahttet norgalaš ja olgoriikkalaš boargáriid, de sáhtta prinsihpas eastat dáid gildosiid (vrd. EEO-šiehtadusa árt. 61:in, nr. 3, bustáva c). Almmage ferte fuobmát, ahte dábálaččat ii dárbbas ollu ovdal go juoga mii neaktá mieđihuvvon earuheapmin, áddejuvvo čiegus vealáheapmin. Čilgehus man Sámediggi lea ráhkadahtán, čujuha ahte lea eahpesealvi leago stáhtas oppanassiige geatnegasvuohta hehttet priváhtalaš boargáriid daguideasetguin ja doaibmabijuideasetguin dagaheamis sápmelaš kulturdoaimmaheami hehtái. Sámediggi dáhttu almmage čujuhit, ahte dán geatnegasvuođas lea vuođu v.l. § 110 a:s.

2.3 ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain

Eará áššebábir mii álbmotrievtti geatnegasvuođaid dáfus lea guovddážis, lea ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešmearrideaddji riikkain. Norga buorrindohkkehii konvenšuvnna 1990 geassemánu 20.b. (vrd. St.prp. nr. 102 (1989-90)), ja dat bođii fápmui 1991 čakčamánu 5.b. Konvenšuvnna ártihkkal 7 orru leamen erenoamáš mávssolaš sápmelaš beroštumiid ja EEO-šiehtadusa gaskavuhtii. Ártihkkal 7 mielde galgá eamiálbmogis leat vuoigatvuohta ieš mearridit iežas ovddidanproseassa prioriteremiid ja háldet iežas ekonomalaš,

sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneami. Vuostálasvuoha bohciida jus Sámediggi oažžu stuorát iešmearridanvállde, ja dahká prioriteremiid mat leat sápmelaš servodaga ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneapmái buorrin, muhto mat eai doahttal EEO-šiehtadusa. Eahpečielggas lea maid dát bohciidahtta, go eahpesealvi lea, mannetgo ILOkonvenšuvnna geatnegasvuođat ovddabeale EEO-/EO-rievtti geatnegasvuođaid, vrd. čuoggáin 3.1. vuolábealde.

3 ÁRVVOŠTALLAN MUĐUI MO EEO-ŠIEHTADUS VÁIKKUHA SÁPMELAŠ GUOVLLUID

Sápmelaš boahhteáiggi váldogažaldat lea dorvvastit giela, kultuvrra ja servodatdoaimma sealluheami ja ovddideami ávnnaslaš vuođu. Norga dáidá fertet rievdat (hellehit) álbmotrievtti geatnegasvuođain maid riika lea váldán badjelasas sápmelaš veahkadaga nammii, sihke riikkasis ja riikkaidgaskasaččat, jus EEOšiehtadus mearriduvvo. Danin lea deatálaš geahččat man láhkái EEOšiehtadus ja njeallje friddjavuođa sáhttet váikkuhit sápmelaš guovlluid oppanassii.

Guovlluin gos sápmelaččat eanaš ássat, lea bieđggusis ássan ja oalle rašis ealáhusvuođđu. Ealáhusdoaimma sisttisdoallá eanaš vuođđoealáhusaid ja bálvalusealáhusaid. Dábálaččat álgoávdnasat muohkaduvvojit vánet dáid guovlluin. Sápmelaš guovllut leat eanaš álgoávdnasbuktit ealáhusaid oktavuođas.

Mánnga ealáhuspolitihkalaš oktavuođas leat sápmelaš beroštumit kultuvrra ja servodatdoaimma ávnnaslaš vuođu dorvvasteamis seammá go dábábalaš guovllupolitihkkage. Sámediggi áigu dás danin čielggadit man láhkái EEO-šiehtadus sáhtta váikkuhit muhtun guovddáš guovllupolitihkalaš gaskaomiid mat dássáži lea viidát adnojuvvon sápmelaš guovlluin. Diggi háliida dás čujuhit man sorjavaš sápmelaš kultuvra lea guovllu ássanminstara váldoosiid sealluheamis.

Norgalaš guovllupolitihka váldoelemeanttat leat dássáži leamaš, prioriterekehtes ortnegis:

- Sierra lágán fievrridandoarjjaortnegat
- Loanat, dáhkádusat ja doarjagat (maiddái doaibmadoarjagat. GO:a (DU) doaibma lea sierramearkan.)
- Márkanreguleremat stáhtamonopolaid bokte (Vuođđoealáhusain.)
- Sirrejuvvon vearro- ja divatpolitihkka.
- Importagáržžidusat kvántitatiivvalaš reguleremiid ja tuollu/divvagiid hámis, soames buktagiid várás (vuosttažettiin eanadoallobuktagiid ja guliid várás).

Dáid gaskaomiid geavaheapmi lea čilgejuvvon guovllupolitihkalaš oktavuođas vuosttažettiin nu, ahte guovlluid (distriivttaid) ealáhusdoaimma dárbbša movttiidahttit/ovddidit, ja ahte erenoamáš guovlluealáhusaid dárbbša suddjet olgoriikkalaš gilvuu vuostá.

Stuorra oassi guovllupolitihkalaš gaskaomiin mat dássáži leat geavahuvvon ealáhusoktavuođain, sáhttet gohčoduvvot stáhtadoarjjan. EEO-šiehtadusas deattuhuvvojit stáhtadoarjagiidda guoski njuolggadusat šiehtadusa suorggis kápihttal 2:s, árt. 61:s č. 1:s. Das nannejuvvojit stáhtadoarjaga anu vuođđoprinsihpat EEO-guvlui:

1. Daid várášumiiguin mat dán šiehtadusas leat mearriduvvon, galget doarjagat, maid EO:a miellahtustáhtat dahje EFTA-stáhtat leat addán dahje doarjagat mat stáhtaruđain leat addojuvvon juohke hámis, mat botnjet dahje áitet botnjet gilvuu oidimiin ovttat doaimmaid dahje ovttat gálvvuid buvttadusa, leat soahpameahttumat dán šiehtadusa ulbmiliin jus doarjja váikkuha šiehtadusbeliid gaskasaš gávppi.

Duohtavuohta lea, ahte dálá guovllupolitihkka lea viidát čilgejuvvon dainna mihtuin, ahte sierra joavkkut ja regiuvnnat galget ávnaslaččat dássejuvvot, ja seammás velá dainna mihtuin ahte ássanminsttar galgá doalahuvvot. Dovddastuvvon lea, ahte oktilassii rahpasat ekonomii ja lassánan effektiviserendeaddu dahká dárbbášlažžan ávkkuhit stuorrádoaimmahanovdduid ja lahkavuođa gávpemárganii. Dát gáibida nu ollu ealáhusdoaimma ravdaguvlluin (marginálalaš guovlluin), ahte sierra doaimbajut guhkit áigge leat adnojuvvon dárbbášlaš elemeantan áigovaš váikkuhangaskaomiid anus.

Sámediggi ballá, ahte eanaš dás ovdalis namahuvvon guovllupolitihkalaš váikkuhangaskaomit áiggi vuollái eai šat soaba dán šiehtadussii mii lea válbmasit šiehtadalloyuvvon.

Sámediggi diehtá, ahte EEO-šiehtadus mii dál lea válbmasit siehtadalloyuvvon, sisttisdoallá eatnat elemeantaid mat juohke dáfus guoskkahalloyuvvojit GATT-šiehtadallamiin main Norga lea mielde, ja maid lea geatnegahttojuvvon čovvut, erenoamážit importagáržžidusaid ja stáhtadoarjagiid dáfus. Dien dáfus orru leamen čielggas, ahte almmolaš váikkuhangaskaomiid atnu ealáhusoktavuođain, fuolakeahtta vejolaš Stuorradikki buorrindohkkehan EEO-šiehtadusas, šaddet viiddis riikkaidgaskasaš dárkkistusa vuollásažžan.

Guorahallamat mat čájehit man láhkái dát váikkuhit bargovejolašvuođaid (bargaheami) ja ealáhusdoaimma sápmelaš guovlluin, eai leat buktojuvvon ovdan diggái. Danin lea váttis

diehtit makkár hástalusaid ealáhusdoaimma dán guovllus oažžu jus Norga vuolláičállá šiehtadusa. Dettolaččat sáhtta almmage čuoččuhit, ahte guovllut muđui, ja Davvi-Norga erenoamážit, ožžot váttisvuođaid guovdduštanproseassaid (sentraliserenproseassaid) buhttemis, go europealaš márkaniid lassána beassanláhki.

EEO-šiehtadusas galget vuođđoealáhusat eretčuldojuvvot njealji friddjavuođa dábálaš prinsihpain. Seammás daddjojuvvo šiehtadusa ártihkkal 19:s:

1. Šiehtadusbealit galget iskat váttisvuođaid mat bohciidežžet eanadoallogálvvuid gávppis, ja galget rahčat gávdnat heivvolaš čovdosiid.
2. Šiehtadusbealit galget joatkit rahčamiiddiset dađistaga eanadoallogálvvuid gávppi ložžet.
3. Dán mihtu nammi áigot šiehtadusbealit ovdal 1993:a loahta ja maŋnelis juohke nuppi jagi guorahallat eanadoallogálvvuid gávppi eavttuid.
4. Guorahallama bohtosiid vuođu, iešguđet beali eanadoallopolutihka rámaid siskabealde, ja Uruguay-vuoru bohtosiid vuhtiiváldimiin, áigot šiehtadusbealit dán šiehtadusa rámaid siskabealde mearridit buot lágán gávpehehttehusaid ain uhcidit eanadoallosuorggis, oidema (preferánssa) vuođu alde, guovttebealat (bilaterála) dahje mánggabealat (multilaterála) vuođu alde ja lotnolas ávkkálaš vuođu alde, dán vuolde maiddái gávpehehttehusat mat bohtet stáhtalaš gávpeponopolain eanadoallosuorggis.

Dán vuođu mii bajábealde lea namahuvvoma, atná Sámediggi siva jearrat, leatgo duođaid áiggi vuollái vejolašvuođat eanadoallobuktagiid čuoldit eret šiehtadusas.

3.1 Sámedikki ealáhuspolitihkalaš prioriterenvejolašvuođat

Sámedikkis leat čielga áigumušat lasihit iežas válddi stuorát siskkáldas iešstivrejumi guvlui. Sápmelaččaid vuoigatvuođadorvvu ja Norgga buorrindohkkehan riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid vuođu leat dássáži čielga mearkkat bohtán das, ahte eiseválddit oalle guhkás dáhttot viiddidit Sámedikki váikkuhusa sápmelaš servodatgažaldagain. Danin lea mávssolaš EEO-oktavuođas jearrat, gáržžiduvvogo Sámedikki vejolašvuohta ealáhusgažaldagaid sorjameahttumit hálddahit, daid geatnegasvuođaid geažil maid Norga dohkkeha šiehtadusa bokte.

Sámedikki doibmi sáhttet addojuvvot rápmajuolludeamit. Dalle lea jearaldat, čuhcetgo šiehtadusa geatnegasvuođat Sámedikki ealáhusgažaldagaid vejolaš prioriteremiidda. Dalle gáržžiduvvo sakka Sámedikki váldi iežas rámaid siskabealde prioriteret. Dás sáhtta govahallat dili mas norgalaš eiseválddit geatnegahttojuvvojit njeaidit Sámedikki bušehta Sámedikki ealáhusgažaldagaid prioriteremiid geažil.

4 SÁPMELAŠ EALÁHUSAT

Sápmelaš ealáhusat eai leat dássáži čielgasit definerejuvvon. Sámpolitiikkalaš oktavuodas lea sápmelaš ealáhus-dajaldagain oaiivilduvvon vuođđoealáhusat sápmelaš guovllus, main lea árbevirolaš čatnašupmi sierranas báikkálaš birra. Dien dáfus ii oro EEO-šiehtadus oanehis áiggi vuollái mielddisbuktimin vaháid dáidda.

Ráđđehus lea manimuš áiggi vuđolaččat bargan vuođđoealáhusaid politiikka guorahallamiin. Dán oktavuodas čujuhuvvo Alstadheim-lávdegotti čilgehussii eanadoalu birra, strukturdieđáhussii guolástusealáhusa birra ja stuorradikkedieđáhussii boazodoalu birra. Dáid oktasaš ulbmil lea bissovaččat uhcidit ruhtajuolludemiid dáid ealáhusaide. Sámediggi lea cealkán dáid bajábealde namahuvvon áššebáhpáriid birra, ja gávnnaha dán oktavuodas, ahte dárbbášuvvojit sierra ortnegat sápmelaš guovlluide.

4.1 EEO ja boazodoallu

Boazodoalus lea dán áigái guovddáš sajádat sápmelaš ealáhusaid gaskkas. Boazodoalu sierrasajádaga olis, sihke sápmelaš gullelašvuoda ja erenoamáš buktaga dáfus, lea EEO-oktavuodas álki ákkastallat ortnegiid bealis mat hellehit šiehtadusa prinsihpain. Ealáhussii álgín lea čadnojuvvon čearddalaš gullelašvuhtii, ja lea dien láhkái álgínhehttehus mii čuoldá eret sihke eará norgalaččaid ja olgoriikkalaččaid. Dasto leat ealáhusa buktagat erenoamážat, eaige gilvvohala olus eará EEO-guovllu riikkaid buktagiiguin. Goappašat dát dagaldagat dahket, ahte boazodoalu positiivvalaš vealáheapmi dáidá bisuhuvvot EEO-šiehtadusa siskkabealde.

Stuorradikkedieđáhusas nr. 28 (1991-92), Nana bissovaš boazodoallu, lea áigumuš buorebut ávkkuhit bohccobierggu gávpemárkanvejolašvuodaid. Buoret gávpemárkanpolitihkain ja buoret biergoburrodagain galgá geahččaluvvot ealáhusa dietnasa lasihit. Haddi man sáhtá fidnet bohccobierggus, lea belohakkii dán duohken, muhto maiddái eará biergobuktagiid hadderievdamu duohken. Jus eará biergošlájaid hattit geahppánit, de gáržžiduvvojit maiddái bohccobierggu haddevejolašvuodát.

Ollu lea dan duohken man bures nagadit ávkkuhit vejolašvuoda maid buoret beassanláhki europeálaš gávpemárkanii mielddisbuvttášii.

4.2 EEO ja eanadoallu

Sámediggi lea Alstadheim-lávdegotti čilgehusa, NOU 1991:2 A, B, C, norgalaš eandoallopolitihkka, gieđahaladettiinis mearridan prinsihpalaš oainnuid sápmelaš guovlluid eandoallopolitihkas. Dás bohtá ovdan earret eará bieđggusis ássama guovdu:

Sámediggi áigu dán oktavuodas čujuhit, ahte sápmelaš kultuvrra suodjalusa ja ovddideami váldoeaktu lea aiddo fal sápmelaš ássama bisuheapmi sápmelaš báikkálaš servodagain. Dáid báikkálaš servodagaid ássan lea sakka sorjavaš eanadoalus, mii váikkuha viidát bargovejolašvuođaide.

Dasto daddjojuvvo váikkuhangaskaomiid anu hárrái sápmelaš ássanguovlluin:

Sámediggi oaivvilda, ahte bisuhan dihtii "Biedggusis ássama mihtu" fertejit sápmelaš ássanguovlluid eanadollui addojuvvot importasuodjalusa, buvttadusmihtuid, dienasvejolašvuođaid ja sosiálalaš dilálašvuođaid rápmaveavttut, mat dahket geasuheaddjin bargat eanadoallobuvttadusain.

EEO:a ektui leat eatnat eanadoallobuktagat mat bohtet šiehtadusa vuollái. Logahallan roahtogoallu 3:s, tabealla I:s ja II:s, čájeha ahte earret eará mielkebuktagat, ruotnasat (rahttádagat) ja eará, leat buktagat mat gullet šiehtadusa vuollái, vaikko vel leage gaskadilleortnegiin ja haddejevdendoaibmabijuin sáhka. Dát ovttas ovdalis mui taluvvon ártihkkal 19:in dahket, ahte Sámediggi dáhttu dovddahit duođalaš balu sápmelaš ássanguovlluid eanadoalu boahtteáiggi hárrái.

4.3 EEO ja guolástusat

Sámediggi lea moanaid guolástuspolitihkalaš oktavuodain čujuhan man mávssolaš riddo- ja vuotnaguolástus lea mearrasápmelaš veahkadahkii. Dorskeguolástemiid regulerenmearrádušat leat mañimuš jagiid čuohcán bahát ja vanhurskkismeahttumit uhcimus fatnasiidda. Dán joavkkus gávdnojitge eanaš sápmelaš ássanguovlluid vuotnabivdit, geat dávjá doaimmahit guollebivddu buhtalagaid eará vuođđoealáhusaiguin.

Man láhkái EEO-šiehtadus čuohcá báikkálaš guolásteddjiide lagaš rittuin ja vuonain, lea šiehtadusa vuođul váttis čielgasit dadjat. Šiehtadallamiin lea guhká leamaš sáhka lotnolastimis nu, ahte norgalaš buktagat besset álkkibut gávpemárkanii, ja EObivdofatnasat fas ožžot eanet bivdováriid norgalaš guollečáziin. Muhto dát ii leat váldojuvvon mielde šiehtadussii. Geavatlaččat livččii goitge dát vejolaš dakkár juogadusain, mas EO-fatnasiidda, šiehtadallamiid goalmát riikan, addojuvvo stuorát oassi dorskeváriin 62. govdotceahki davábealde, ja lotnolassan fas guolástuslohpi EO-guollečáziin. Dát dagaha garrasat bivddu Barentsábi dorskeváriid ala, ja dat lea váralaš bivdovárredili ektui mii lea davvin.

Jus goalmmátriikka dorskearri galgá lasihuvvot čatnavaš šiehtadusaid geažil EO-riikkaiguin, de ferte dieđusge váfistit dorskéváriin oasi riddo- ja vuotnabivdofatnasiidda. Álbmotrievtti ja juridihkalaš dagaldagat mat geatnegahttet stáhta kultursuodjaleapmái, orrot hedjoneamen mearrádusaid geažil maid EEO-/EO-riekti prinsihpalaččat bidjá ekonomalaš ja politihkalaš bargosis vuođđun. Dát orru maiddái gustomin guolástusealáhussii, ja dan Sámediggi ii sáhte dohkkehit vuoigatvuođagáibádusaid vuođul mat fertejit leat fámus, ja geatnegasvuođaid vuođul mat riikkasis leat mearriduvvon sápmelaš veahkadaga kultursuodjalusa nammii. Sáhka lea ásahit kultursuodjalusa mas guollebivdu lagaš guollečáziin lea mávssolaš oassi mearrasápmelaš veahkadaga birgenlágis.

4.4 EEO ja turisma

Sámediggi lea áššis R 8/91 buktán cealkámuša NOU 1990:14, Norgalaš giliturisma - ealáhus mas lea boahtteáigi, birra. Diggi atná buorrin, go mátkkoštusealáhusa dihtii lea jurdda ražastit nu, ahte sápmelaš guovlluin ovddiduvvo turisma man vuođđu lea kultuvra. Sámedikkis maid lea doavva ealáhusa vejolašvuoðaide, ja diggi oaidná hástalusaid maid sápmelaš guovlluid čájeheapmi (ovdádeapmi) mátkkoštusa oktavuođas mielddisbukta.

EEO-šiehtadusas lea aiddo fal turisma guovddáš ovttasbargosuorgi. Sámediggi oaidná čielga dárbbu ealáhusa reguleret, ja dovdá ovddasvástádusa čuovvovaččaid deattuheamis:

1. Sápmelaš kultuvrra ovdádeapmi, mii mátkkoštusealáhusa oktavuođas lea erenoamáš vuovdinveara buvttá, sehtá dárkkistuvvot.
2. Turisma man vuođđu lea meahccejohhtalus, ferte regulerejuvvot.

Dáid čuoggáid ja EEO-šiehtadusa birra oaivvilda diggi, ahte váilevaš álggahanhehttehusat olgoriikkalaš gávpelágádusaide gáržžidit vejolašvuođaid ealáhusa dárkkistit. Dán oktavuođas čujuhuvvo dás bajábealde namahuvvon Sámedikki cealkámuššii áššis R 8/90, mas loahpas daddjojuvvo:

Diekkár ražasteami lihkestuvvama eaktu lea, ahte kultuvrralaš ja eará bealit turismmas, gieđahallojuvvojit dárkkilit sápmelaš oainnuid vuođul.

Eará guovddáš dagaldat mii guoská dáid bajábealde ossehusaide eará sápmelaš ealáhusaid birra, guoskkahuvvojit maiddái seammá áššis, mas celkojuvvo:

...Báikkálaš olmmošlaš, kultuvrralaš ja lunddolaš várit dat leat mat fuolakeahtta buot visot leat vuođđun ealli giliservodagaide, beroškeahtta makkár doaibmajut álggahuvvojit. Danin ferte giliturisma ražasteapmi dáhpáhuvat dakkár mahtodagas, ahte báikkálaš perspektiiva ii jávkka, ii organišuvnna, iige vuovdaleami bealde.

EEO-šiehtadus addá Sámedikki oaiivila mielde ráddjejuvvon vejolašvuođaid reguleret mátkkoštusealáhusa nu, ahte dat mat dás bajábealde leat namahuvvon, váfistuvvojit.

5 VUOIGATVUOĐAGAŽALDAGAT

Norgalaš eiseválddit leat Sámevuoigatvuođalávdegotti namahemiin 1980:s dovddastan, ahte sápmelaš vuoigatvuođat eai leat dohkálaččat čilgejuvvon ja suodjaluvvon. Sápmelaččat eai leat goassige dohkkehan, ahte árbevirolaš sápmelaš eaiggátvuoigatvuohta lea luhppojuvvon. Go ILO-konvenšuvdna nr. 169 lea ráhkaduvvon, Norggas buorrindohkkehuvvon ja fápmui biddjojuvvon, de mielddisbukta dat čielga stivrejumi Sámevuoigatvuođalávdegodái. Guoskevaš álbmogis lea konvenšuvnna mielde dárbbášlaš hálde- ja iešhálddahanvuoigatvuohta iežas eatnamiin. Dán váikkuhus lea, ahte Sámediggi oažžu hálddahanvuoigatvuođa luonduváriid badjel. Sámediggi oaivvilda, ahte EEO-šiehtadus gáržžida Sámedikki friddjavuođa dán hálddaheamis. Šiehtadus gáržžida vealáhanvejolašvuođaid, vaikko vel dán ágga lea sápmelaš kultuvrra ja ealáhusdoaimmaid suodjalandárbu.

Prinsihpalaččat, ja dás lea álbmotrievtti dáfus ovttamielalášvuohta, lea stáhtas láhkageatnegasvuohta addit kultursuodjalusa eamiálbmogii numo sámít. Dát kultursuodjalus sisttisdoallá maiddá ávnaslaš kulturvuođu, numo professor dr. jur. C. Smith lea vuđolaččat čilgen. Guorahallamis čilgejuvvo makkár lágalaš geatnegasvuođat dat čatnet norgalaš eiseválddiid sápmelaččaid ektui, vuođđolága ja álbmotrievtti vuođu, ealáhusregulerema dáfus vissis guovllus. Guorahallan nanne, ahte sápmelaš guovlluid guolásteddjiid vuoigatvuođat maiddá mielddisetbuktet sierragieđahallama kultursuodjalus-geatnegasvuođa vuođu.

6 OKTAVUOHTA 3. MÁILBMÁI JA ÁLGOÁLBMOGAT

Máilmmálaš perspektiivvain lea dehálaš ášši sámi álbmogii ja Sámediggái bealuštit álgoálbmogiid beroštumiid dan vuostá ahte gievrras kapitalfámút eai sáhte geavahit sin luonduresurššaid nu ahte sin ealáhusvuođu ja kultuvra šaddá uhkiduvvot. EO ulbmil ovddidit liberalalaš máilbmekonomiija mi lea vuođđuduvvon márkanfámuide, addá vuođu ballat ahte eurohpalaš oktavuohtha áigu garrasit prioriteret iežas ekonomálaš beroštumiid dan láhkái ahte

álgoálbmogat ja veahádatálbmogat ain eambo vuoittahallet máilmmi servodaga oktasaš ekonomálaš ovdáneamis. Dát boahtá guoskat maiddái materialaš ja kultuvralaš vuoigatvuoðaide maid ILO-konvenšuvnnain 169 lea jurddašuvvon suodjaluvvot. Šiehtadusteavsttain ii oainne Sámediggi ahte livčče bukton ovdan mihttomearri mo suodjalit álgoálbmogiid ja veahádagaid dákkáraš ovdáneami vuostá.

7 KONKLUŠUVDNA

Sámediggi dáhttu deattuhit, ahte dokumeanta mas diggi dál beassá cealkit oaivilis, lea gárvásit šiehtadalloyuvvon soahpamuš. Šiehtadus ii guoskkat njuolgut sápmelaš beroštumiid, iige váikkut maid sápmelaš kultuvrra ávnnaslaš vuođu; ealáhusdoaimma ja ássama.

Sámediggi ii dovdda iežas oadjebassan das, ahte sápmelaš boahhteáigi dorvvastuvvo duhtadeaddji vuogi mielde, go EEO-šiehtadus dahkkojuvvo. Ávnnaslaš vuođu mearrida aingo galgá gávdnot sápmelaš ássan ja ealáhusdoaimma. Jus sápmelaččat galget leat oadjebasat iežaset boahttevaš eallima dáfus sápmelaš ássanguovlluin, de oaivvilda Sámediggi, ahte dárbbaslaš ortnegat fertejit mearriduvvot šiehtadushámis.

Sámediggi ii ane, ahte lea čilgejuvvon sáhttago EEO-šiehtadus rihkkut sihke riikkasis ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuoðaid maid Norga lea dovddastan ja lánkan mearridan eamiálbmotgažaldagain.

Sámediggi ii sáhte rávvet šiehtadusa vuolláičállit, go dat ii leat čielgasit guoskkahan hellehanvejolašvuoða gažaldagain mat gusket sápmelaččaide eamiálbmogin, ja dat ii čielgasit dáhkit, ahte riikkasis ja riikkaidgaskasaš lánkanjuolggadusat maidda Norga lea iežas čatnan, ja politiikalaš julggaštusat, sáhttet doahhtaluvvot. Sámediggi oaivvilda, ahte sápmelaš veahkadaga nammii dárbbasuvvojit seammá lágán sierraortnegat go suoloeatnamiidda leat nannejuvvon, vaikko vel sápmelaččat ássette europeálaš nannamis.

Dálá šiehtadusteaksta soaitá mángga suorggis dagahit gáržžidusaid sápmelaš servodaga ovdii. Šiehtadus dagaha eahpesihkkarin sáhttago Sámediggi álbmoga válljen orgánan ovdánit áigumušaid ja mihtuid mielde maid dihtii diggi lea ásahuvvon, ja duohtandahkat mihtuid mat Sámedikki plánain ja mearrádusain bohtet ovdan. Ovdamearkka dihtii sáhttet Sámedikki prioriteremat ealáhusgažaldagain leat áššiid gaskkas mat rihkkot EEO-šiehtadusa ulbmiliid ja prinsihpaid.

Sámediggi šállosa go sámiin ii leat leamaš doarvái váikkuhanfápmu EEO-prosessas. Dát guoská sihke ieš šiehtadusšiehtadallamiidda ja dan sadjái maid Sámediggi lea ožžon gulas-

kuddanvuorus. Oanehis gulaskuddanáigemearri ii leat addán Sámediggái makkárga vejolašvuođaid viežžat oaiviliid mávssolaš, guoskevaš beliin sápmelaš servodagas, iige leat addán Sámediggái vejolašvuođa albma láhkái guorahallat šiehtadusteavstta sisdoalu.

Bargiidbellodaga sámediggejoavku Egil Olli bokte ovddidii čuovvovaš rievdadus-evttohusa:

čk. 3, 1. teakstaoassi, 2. cealkka dáidá sáni sadjái biddjo ii.

Manimuš teakstaoassi siidu 6 sihkkojuvvo, mii álgá ná: Sámediggi ballá...

2. teakstaoassi siidu 7 sihkkojuvvo, mii álgá ná: Guorhallamat mat čájehit...

čk. 3.1, 2. teakstaoassi, 2 manimuš cealkaga sihkkojuvvojit ja sadjái bohtá čuovvovaš:

Ii oro leamen mihkkege duođalaš váraid ahte Sámedikki vejolašvuođat prioriteret addojuvvon rápmaidis siste galget šaddat ráddjejuvvot EEO-šiehtadusa bokte.

čk. 4, 1. teakstaoassi, manimuš cealkka sihkkojuvvo oanehis áiggi.

čk. 4.3, 3. teakstaoassi, 2. ja 3. cealkka sihkkojuvvo ja manimuš cealkka rievdaduvvo dánin:

Ferte ásahuvvot kulturgáhtten gos guolásteapmi báikkálaš johtolagain lea stuorra oassin mearrasámiid álbmoga materialaš heivehallamis.

čk. 4.4 Manimuš teakstaoasis sihkkojuvvo ráddjejuvvon ja sadjái biddjo ain.

čk. 5, 1. teakstaoassi, 2 manimuš cealkaga sihkkojuvvojit.

čk. 7 Čoahkkáigeassu rievdaduvvo leat ná:

Sámediggi oaidná ahte dál lea gárvásit šiehtadallon EEO-šiehtadus. Dat hirbmat vuđolaš fágalaš čielggadus maid Sámediggi ieš lea vuolggahan, lea čilgen mo sámi beroštumit sáhttet guoskkahallot šiehtadusa oktavuođas. Čoahkkáigeasuin oidno measta ovttabealádit ahte sámi kultuvra dahje ealáhuseallin ii guoskkahallošii negatiivalaččat EEO-šiehtadusas.

Erenoamáš dehálaš lea dat mii lea čállon álbmotrievttálaš ja juridihkkálaš geatnegasvuoðaid hárrái maidda Norga lea čadnon sámi álbmoga guovdu. Dán oktavuoðas daddjojuvvo čoahkkáigeasus:

EEO-šiehtadusas ii leat makkárge mearkkašupmi Sámeláhkii dahje Lappecodisillii. Lea vejolaš positiivalaččat sierra meannudit sámiid, boaðekeahtá riidui EO-rivttiin.

- stáhtadoarjaga gielddusge ii berre dagahit erenoamáš váttisvuoðaid mii guoská dákkáraš doarjagiidda mat addojuvvojit sámi ealáhusaide ja guovlluide.
- njuolgo beavttut EEO-šiehtadusas kultuvrii, orro leamen ovdal smávva.
- EEO-šiehtadus ii dagat váttisvuoðaid girggálašvuhtii, musihkkii, govvaáidagii, teáhterii, kulturmuittogáhttemii iige museadoaimmaide.
- šiehtadus ii bija makkárge caggiid dasa ahte norgga eiseválddiid eai sáhtaše fievrridit sámi giella-politihka sámi giellalága olis.

1) Sámediggi eaktuda ahte norgga eiseválddit geavahit Vuoðđolága § 93 go guorrasit EEO-šiehtadussii.

Dán vuoðul áigu Sámediggi árvalit ahte EEO-šiehtadus dohkkehuvvo.

2) Sámediggi áigu goittotge čujuhit dan váilevašvuhtii go šiehtadus ii čielgasit namut sámi beroštumiid. Dan ovddidusas mii manná Ráðdehusas Stuorradiggái, lea áibbas čielggas ahte lea dárbu guorahallat ja čilget EEO-šiehtadusa oktavuoða sámi ealáhuseallimii ja kultuvrii viiddis áddejumis.

3) Sámediggi áigu seammaláhkái, sámi kultuvrra materialaš vuoðu sihkkarastima geažil, bivdit ahte vuosttaš vejolašvuoða bokte, váldojuvvojit spiehkastatnjuolggadusat EEO-šiehtadussii, omd. seammaláhkái go sierranjuolggadusat leat Álánda várás.

Áirras Leif Dunfjell ovddidii čuovvovaš rievdadusevttohusa:

Čk. 7, 4. teakstaoassi, manimuš cealkka, rievdaduvvo dánin:

Sámediggi oaivvilda ahte lea vuoðdu sierralágan ortnegiidda sámi álbmoga várás seamma vuogi mielde mat leat dohkkehuvvon Grønlandda inuittaide, vaikko sámit orrot eupohpa nannamis.

Áirras Johan Larsen ovddidii čuovvovaš evttohus oðđa čuokkisin:

Sámediggi bivdá ahte EEO-šiehtadusa viidáseabbo giehtadallamis, ávžžuhuvvo ahte ILO-konvenšuvnna njuolggadusat konkrehtalažžan dahkkojit sámi vuoigatvuoðaid ektui. ILO-konvenšuvnna njuolggadusat biddjojuvvojit norgga lágaide.

III JIENASTEAPMI

Egil Olli rievdadusevttohus hilgjuvvui 28 jienain 8 jiena vuostá.

Leif Dunfjelda rievdadusevttohus čuoggái 7, teakstaoassi 4 manimuš cealkka, mearriduvvui ovttajienalaččat.

Johan Larsena evttohus iežas lassičuoggá hárrái mearriduvvui ovttajienalaččat sáddejuvvot sámediggeráđđái.

IV LOAHPALAŠ MEARRÁDUS

Ealáhusáššiid váldolávdegotti árvalus oktan rievdadusaiguin, mearriduvvui 28 jienain 8 jiena vuostá.

Gaskaboddosaš virgelobiid ožžo čuovvovaš áirasat:

08.04.92: Áirras Ante M. Eriksen oaččui virgelobi dii. 1200 gitta čoahkkima lohppii.

08.04.92: Áirras Jarle Jonassen oaččui virgelobi dii. 1200 ja gitta čoahkkima lohppii.

08.04.92: Áirras Ella H. Bull oaččui virgelobi dii. 1200 rájes gitta čoahkkima lohppii.

ÁŠŠI 17/92 ATOMNUOSKKIDEAMI VÁRRA DAVVI GUVLLUIN

I ÁRVALUS

Presideanta Ole Henrik Magga ovddidii čuovvovaš árvalusa:

Sámediggi áigu dainna diehtujuohkima duogážin mii lea ollen midjiide mediaid bokte manimuš áiggiin, jorgalit norgga eiseválddiid beallái ja bivdit aktiivalaččat bargat dan ala ahte bissehit atomnuoskkideami vára maid guovdu davviguovlluid álbmot leat.

Oaidnit otne daid manimuš logemat jagiid bohtosiid dađistaga lassánan teknologálaš rustemis ja vearyogilvvus, váikkuhusat oidnojit radioaktiivalaš suonjárdeamiin mat bohtet geahččalanbávkalemiin, suođđamat rájuin ja atomreaktoraid lihkohisvuođaid bokte sihke eatnamis ja mearas.

Sámediggi oaidná fuolastumiin daid váikkuhusaid dás lea leamaš ja ain bohtet leat guhkes áiggi ovddosguvlui. Lihkohisvuođa várra atomfápmorusttegiin Guoládatnjárggas dahje plánejuvvon geahččalanbávkaleamit Novaja Zemljas dagahit ahte álbmot dái guovlluin šaddá eallit agálaš balus ja eahpesihkkarvuođa dilis iežas eallima ja iežas boahhteáiggi dihte.

Danin bivdá Sámediggi Norgga bargat dan ala ahte sihkarastit dili atomfápmorusttegiin Imandrameara luhtte Guoládagas, St. Peterburggas ja Litauas, ja jos lea dárbu addá ekonomálaš dahje teknológálaš veahki dasa.

Sámediggi lea maiddáai hirbmat balus daid ođđasiid geažil go Russland áigu fas álggahit geahččalanbávkalemiid Novaja Zemljas, ja ávžžuha ahte Norga geahččala hálahit internašuvdnalaš servodaga vai buot atombávkalangeahččaleamit bissehuvvojit.

Máilmmi álgoálbmogat leat šaddan gillát stuorrariikkaid vearjo-rustengilvvu ja sohtama geažil, ja Sámediggi áigu čujuhit ahte Norggas lea ovddasvástádusa internašuvdnalaš vuolgahemiide mat sáhtašedje veahkehit oažžut ráfi ja dohkkálaš eallinbirrasa boahttevaš buolvvaide.

Áirras Johan Jernsletten ovddidii evttohusa ahte ášši sáddejuvvo sámediggeráđđái viidáseabbo giehtadallamii.

IV LOAHPALAŠ MEARRÁDUS

Johan Jernslettena evttohus ahte sáddet ášši sámediggeráđđái viidáseabbo giehtadallamii mearriduvvui ovttajienalaččat.

Sámedikki hálldahus 06.05.1992

Rune S. Fjellheim
čállu (v.č.)